

Türkiye’de Yaşlı Yoksulluğu: Kimler Daha Kırılgan?*

Hasan Aslan¹

Öz

Sosyal politikanın en önemli sorun alanlarından birisi olan yoksulluk, kimi kesimler için daha ağır sonuçlar doğurabilir. Örneğin yoksulluğa maruz kalan yaşlı bir fert, gençlere veya kendi gençlik dönemine nazaran bireysel çabayla yoksulluktan daha güç şekilde kurtulabilir. Çünkü bilişsel ve fiziksel kapasitesi duraklamış veya gerilemiş olan fert, genellikle ya daha düşük kazanç elde edebilecek ya da hiç çalışamayacak durumdadır. Öte yandan yaşlılık dönemindeki çeşitli farklılıklar yoksulluk riskini bazı yaşlılarda artırabilir. Bu kesimlerin tespiti, önleyici ve telafi edici politikalar geliştirilmesi açısından önem arz etmektedir. Bu çalışmada Türkiye’de göreceli gelir yoksulluğunun hangi yaşlılarda daha belirgin olarak gözlemlendiği, Türkiye İstatistik Kurumunun 2006-2023 Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması mikro veri setleriyle tespit edilmeye çalışılmıştır. OECD eşdeğerlik ölçeğine göre hesaplanan kişi başı ortalama gelirin %60’ı yoksulluk eşiği olarak kabul edilmiş ve 65 yaş üstü fertlere ait sonuçlar birleştirilerek trend analizleri gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın bulguları kadınların, daha ileri yaşlıların, eğitim düzeyi daha düşük olanların, sigortasız bir şekilde çalışanların, erken yaşta işe başlayanların belirgin şekilde yüksek yoksulluk oranlarına sahip olduğu yönündedir. Yine ikamet edilen bölgeye ve kır-kent yerleşimine göre yaşlı yoksulluğu önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Kirada oturanlar ile kendi evinde oturanlar arasında yıllara göre dalgalanmalar söz konusu olup başka birisinin evinde kira ödemeden kalan yaşlılar, barınma bakımından en yoksul kesimi oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk • Yaşlı • Yaşlı yoksulluğu • Türkiye • Göreceli yoksulluk

Elderly Poverty in Türkiye: Identifying Vulnerable Groups

Abstract

Poverty is a critical social policy issue that can have particularly severe consequences for certain groups, especially the elderly. Older individuals facing poverty are less able to overcome it through personal effort compared to younger people, due to cognitive and physical decline that limits their earning potential or ability to work. Various characteristics associated with old age further increase the risk of poverty for some individuals. Identifying these vulnerable groups is crucial for designing preventive and compensatory policies. This study examines which elderly populations in Türkiye are most affected by relative income poverty, using microdata from the Turkish Statistical Institute’s Income and Living Conditions Surveys (2006–2023). The poverty threshold was set at 60% of the median per capita income, calculated using the OECD equivalence scale, and the results for individuals aged 65 and above were analyzed to identify trends. Findings indicate that women, the oldest-old, the less educated, informal workers, and those entering the labor market early face significantly higher poverty rates. Elderly poverty also varies by region and rural–urban residence. Housing status further affects deprivation: while tenants and homeowners experience fluctuations, elderly individuals living rent-free in another person’s home consistently represent the most disadvantaged group.

Keywords: Poverty • Elderly • Elderly poverty • Old-age poverty • Türkiye • Relative poverty

* Bu çalışma, 20 Aralık 2024 tarihinde Hasan Aslan tarafından Prof. Dr. Oğuz Karadeniz danışmanlığında tamamlanan “Türkiye’de Yaşlı Yoksulluğuna Genel Bakış ve Yaşlılık Yoksulluğunun Önlenmesinde Yaşlılık Emekliliklerinin Rolü” başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

¹ **Sorumlu yazar:** Hasan Aslan (Dr.), Bartın Üniversitesi, Bartın Meslek Yüksekokulu, Bartın, Türkiye. E-posta: haslan@bartin.edu.tr ORCID: 0000-0003-3935-4124

Atfı: Aslan, H. (2025). Türkiye’de yaşlı yoksulluğu: Kimler daha kırılgan?. *Senectus*, 3(2), 329-364. <https://doi.org/10.26650/senectus.2025.3.2.0987>

Extended Abstract

In Türkiye, where fertility rates have been declining rapidly, the population is aging at a pace consistent with both national and international projections. Estimates suggest that by 2050, one in every four to five individuals will be aged 65 or older. An aging population inevitably brings to the fore a range of social policy challenges, one of the most pressing being the provision of adequate income security to ensure a life in dignity for older individuals. In the absence of such income security, these individuals face a heightened risk of falling into poverty.

Although poverty is a multidimensional and complex phenomenon, income remains its fundamental determinant. Income-based old-age poverty, in this respect, stems from various causes, which often intersect and intensify the problem. Moreover, old-age poverty—except in extraordinary circumstances such as an economic crisis—does not emerge suddenly at a single point in time. Rather, it typically represents the cumulative effect of disadvantages accumulated over the earlier stages of life. This intersectionality and accumulation render certain older individuals more vulnerable than others in the later stages of life. Consequently, for some elderly people, escaping poverty becomes substantially more difficult.

This study aims to identify which elderly individuals in Türkiye are more vulnerable to poverty, based on demographic and socioeconomic indicators, with the intention of providing guidance for policymakers. While long-term analyses of the patterns and determinants of elderly poverty have been frequently addressed in the international literature, the rapidly aging context of Türkiye has received comparatively limited attention in domestic scholarship. Furthermore, the study's originality lies in examining the relationship between poverty and factors that have been largely overlooked at the empirical level, namely the age of labor market entry and informal employment in old age.

To achieve its objective, the study employs cross-sectional microdata sets from the 2006-2023 Income and Living Conditions Survey (ILCS) provided by the Turkish Statistical Institute (TurkStat). Using the OECD equivalence scale, elderly individuals aged 65 and over were assessed in terms of income poverty, with the poverty line set at 60% of the median income, and the trend of poverty was analyzed accordingly. Since the ILCS microdata contain information referring to the previous calendar year, the results cover the period between 2005 and 2022. The datasets incorporate weighting coefficients to ensure the representativeness of the population.

In the analysis stage, poverty rates among the elderly were calculated using a range of demographic and socioeconomic indicators, including (i) age groups, (ii) gender, (iii) place of residence (rural–urban) and region of residence (NUTS-1), (iv) educational attainment, (v) marital status, (vi) household structure, (vii) main activity status, (viii)

job-seeking status, (ix) social security coverage in the main occupation, (x) age at entry into regular employment, (xi) weekly working hours, and (xii) homeownership status. Based on these variables, 18-year trend analyses were conducted, and the results were presented in graphical form. The variables in which elderly poverty was found to be most deeply experienced—(i) age groups, (ii) gender, (iii) place of residence (rural–urban) and region of residence (NUTS-1), (iv) educational attainment, (v) social insurance coverage in the main job, (vi) age of entry into regular employment, and (vii) home ownership—were addressed in this study.

The findings of the study indicate that (i) both biological and social gender roles are influential in elderly poverty. Women, compared to men, generally experience a poorer old age. (ii) The oldest elderly are poorer than the younger elderly, which may be related to the decline in income-generating capacity due to the intensification of physical and cognitive deterioration. (iii) Elderly individuals living in rural areas or economically underdeveloped regions are not residing in urban or developed regions, either because they are compelled to remain in these areas or because of limited income sources. The findings reveal a proportional increase in population from the urban elderly to the rural elderly, suggesting a return to rural areas in old age. (iv) There is a negative relationship between the level of human capital investment and elderly poverty. Although the share of illiterate elderly has declined over the 18-year period, their poverty rates have remained at very high levels. (v) In terms of housing, elderly individuals who do not own their own homes and at the same time live rent-free in others’ houses constitute the poorest group. These are typically impoverished elderly residing in the homes of their children or other relatives. (vi) The poverty rate among the working elderly is lower than among those not working. However, this work is clearly observed as informal employment, reflecting an attempt to avoid income losses from taxes and social security contributions. A significant portion of these elderly remain in the labor force, not out of preference but because of necessity. (vii) Finally, elderly individuals who entered their first regular jobs in childhood (ages 1–14) or adolescence (ages 15–18) have higher poverty rates than those who began working after the age of 19. This finding points to the accumulation of disadvantages originating from the earlier stages of life.

On the one hand, due to the transformation of family structures (such as shrinking household sizes and the increasing participation of women in the labor market), poor elderly individuals are becoming increasingly deprived of informal support. On the other hand, as aging inevitably brings about physical and cognitive decline, it is not always possible for individuals to cope with poverty on their own. Moreover, neoliberal economic policies that aim to reduce the role of the welfare state tend to ignore these social transformations. Yet, as observed in developed countries, such transformations necessitate the intervention of the welfare state. In fulfilling this role, the state must

employ social security instruments that are rights-based rather than need-based, while also using complementary and comprehensive policy tools.

It is essential to establish a labor and social security system that does not reproduce gender roles. This policy framework should be implemented primarily during the life course before old age. For example, institutional management of care responsibilities within the labor market, credit accumulation schemes, extended paid leave for childbirth or similar circumstances, provision of leave to fathers to support mothers, and an increase in the number of weekly rest days would help mitigate potential income losses for women in later life. In terms of social insurance, the lifelong protection currently granted to daughters through life insurance upon a parent's death should be reconsidered. During the old age, social assistance provided to the elderly should be adjusted to realistic levels, rather than amounts that perpetuate poverty.

Furthermore, it is essential to develop policies that take regional disparities into account. Although income and living conditions vary across regions, policies that leverage regional and rural advantages could be effective in preventing poverty among future elderly populations by mitigating the gap in poverty rates.

It is also crucial to comprehensively identify the causes of early labor market entry and informal employment. Despite significant reductions in informality during the current government term, informal employment remains above the desired levels, and the findings of this study indicate particularly high levels of informality among working elderly individuals. In response to rising housing costs, it is necessary to implement housing policies that uphold human dignity. For individuals in the final stages of life, state-supported housing provision through income-tested programs could effectively reduce poverty. However, such policies must consider the risk of spatial segregation and ensure that elderly individuals remain integrated into social and economic life through the creation of age-friendly housing and communities. Moreover, these settlements would facilitate the provision of in-home care services, which need to be expanded due to the increasing care needs among the elderly.

Türkiye’de Yaşlı Yoksulluğu: Kimler Daha Kırılgan?

Nüfusun yaşlanması, sürdürülebilir kalkınma üzerinde devam eden ve kalıcı etkileri olan *nüfus artışı*, *uluslararası göç* ve *kentleşme* ile birlikte dört küresel demografik “mega eğilimden” biri olarak kabul edilmektedir (United Nations, 2019, s. 2-3). Birleşmiş Milletlerin tahminlerine göre 2019 yılında Türkiye’deki 65 yaş ve üzerindeki yaşlı oranı %8,7 iken 2050’de bu oran %20,9 olacaktır. Aynı yıllarda 65 yaş ve üzeri nüfusun 20-64 yaş arasındaki nüfusa oranıyla hesaplanan yaşlı bağımlılık oranı %14,8’den %37’ye yükselecektir (United Nations, 2020, s. 47). TÜİK’in (2024a) daha güncel nüfus projeksiyonlarına göreyse 2024 yılında %10,6 olan 65 yaş ve üstü nüfusun oranı 2050 yılında ana, düşük ve yüksek senaryolara göre sırasıyla %23,1, %24 ve %22,2 şeklinde tahminlenmiştir. Bu öngörüler çok uzun olmayan bir gelecekte Türkiye’de yaşayan her beş kişiden en az birisinin yaşlı bireylerden oluşacağını göstermektedir.

Sosyal politika açısından nüfusun yaşlanması, dezavantajlı bir kesim olan yaşlılara çeşitli açılardan refah hizmetleri sağlanmasını ve sağlanan hizmetlerin artırılmasını gerekli kılmaktadır. Öncelikle yaşlılık sürecinin sağlıklı geçirilmesi, dönüşen toplum ve aile yapıları bakımından erişilebilir bakım hizmetlerinin iyileştirilip geliştirilmesi, yaşlılığa eşlik eden emeklilik süreçlerinde insan onuruna yaraşır bir gelir güvenliğinin sağlanması ve topluma katılımlarını sağlayacak aktif yaşlanma mekanizmalarının kurulması gerekmektedir. Bu çalışmada bahsi geçen sorun alanlarından insan onuruna yaraşır bir gelir güvenliği problemine işaret eden yaşlılıkta yoksulluk sorunu ele alınmıştır.

Öte yandan yaşlılıkta bazı demografik ve sosyoekonomik özel durumların yarattığı çeşitli kesişimsel alanlarda yoksulluk farklı yaşlı gruplarında daha derin hissedilebilmektedir. Konuyla ilgili ampirik literatür incelendiğinde genellikle *yaşlı yoksulluğunun kadınlaşmış* bir boyutu olduğu birçok çalışmada tespit edilmiştir (Cui, Yin ve Zhou, 2024; Hick, 2009; Karadeniz, 2021; Li ve He, 2024; Long ve Pfau, 2008; Yılmaz, Çelik ve Numanoğlu Tekin, 2014; Zaidi, 2010). Ayrıca kırsalda veya gelişmemiş şehirlerde yaşamak (Gong, Wang, Wang ve Zhou, 2022; Härtull ve Nygård, 2024; Li ve He, 2024; Long ve Pfau, 2008; Roman, 2024); ileri yaşlı olmak (Cui ve ark., 2024; Long ve Pfau, 2008); düşük eğitim düzeyine sahip olmak (Härtull ve Nygård, 2024; Yılmaz ve ark., 2014) yaşlı yoksulluğuyla ilişkilendirilen diğer demografik özelliklerdir. Öte yandan kimi çalışmalarda da yaşlılıkta çalışmanın, diğer bir deyişle aktif yaşlanma süreçlerinde işgücü piyasasında bulunmanın yaşlı yoksulluğunu azaltıcı bir rol üstlendiği de tespit edilmiştir (Härtull ve Nygård, 2024; Long ve Pfau, 2008).

Bu çalışmada demografik ve sosyoekonomik göstergelere göre politika yapıcılara bir yön göstermesi açısından “hangi yaşlıların” yoksulluğa karşı daha kırılgan olduğunu tespit etmek amaçlanmıştır. Bu amaçla TÜİK’ten temin edilen 2006-2023 Gelir ve

Yaşam Koşulları Araştırması (GYKA) kesit mikro veri setleri kullanılarak OECD eşdeğer fert ölçeğine göre %60 yoksulluk eşiği ile 65 yaş ve üzerindeki bireylerin gelir yoksulluğu hesaplamaları yapılmış ve yoksulluğun trendi analiz edilmiştir.

Yaşlı yoksulluğunun görünümü ve nedenleri üzerine yapılan ve uzun dönemli çalışmalar, uluslararası literatürde sıkça ele alınsa da hızla yaşlanan Türkiye’de yaşlı yoksulluğu yerli literatürde yeterince ele alınmamıştır. Ayrıca literatürde ampirik düzeyde yeterli ilgi görmeyen “işe başlama yaşı” ve “yaşlılıkta kayıtdışı çalışma” ile yoksulluk ilişkisinin ele alınması da araştırmanın özgün yanlarından.

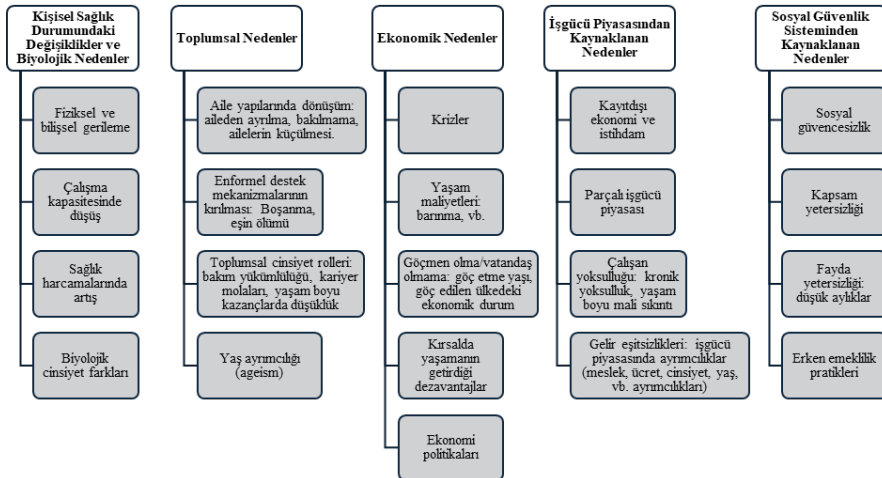
Yaşlı Yoksulluğunun Nedenleri: Literatüre Bir Bakış

Güçlü bir politika tasarlamak için, sorunun kapsamını ve dağılımını doğru bir şekilde tahmin etmek vazgeçilmezdir (Ghosh, 2023, s. 14). Yaşlı yoksulluğunun sebeplerini tespit etmeden de yaşlı yoksulluğunu ortadan kaldırmaya yönelik politikalar geliştirmek mümkün değildir.

Yaşlı yoksulluğu, ampirik ve teorik çalışmalarda birçok nedene dayandırılmıştır. Bu nedenler, genel nüfusun yoksulluğunu ilgilendiren nedenler olabileceği gibi sadece yaşlıları ilgilendiren nedenler de olabilmektedir. Temel olarak mikro ve makro birçok neden, tekil, kesişimsel ve/veya kümülatif olarak yaşlılıkta yoksulluk yaratmaktadır. Bireyin sağlık durumuyla ilgili nedenler, ekonomik nedenler, coğrafi (ve vatandaşlık kaynaklı) nedenler yaşlı yoksulluğunun nedenleri arasında ele alınsa da spesifik olarak işgücü piyasası, sosyal güvenlik sistemi ve toplumsal cinsiyet rolleri yaşlı yoksulluğunda en önemli nedenlerdendir (Şekil 1).

Şekil 1

Yaşlı Yoksulluğunun Temel Nedenleri

Kaynak: İlgili teorik ve ampirik literatürden yararlanarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Yaşlı Yoksulluğunun Kaynağı Olarak Bireysel Sağlık Durumundaki Değişiklikler ve Biyolojik Nedenler

Yaşlı yoksulluğu açısından ferdin sağlığında yaşanan değişiklikler önemli bir nedendir. Malezya’da yapılan bir çalışmada Mohd ve arkadaşları (Mohd, Senadjki ve Latiff, 2024) yoksulluğun yaşlıları sağlıksızlığa; sağlıksızlığın da yaşlıları yoksulluğa ittiğini, dolayısıyla iki unsur arasında bir karşılıklı neden-sonuç ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Diğer çalışmalar incelendiğinde kötü sağlığın yaşlı yoksulluğuna neden olan en önemli unsurlardan birisi olduğu (Haron, ve ark., 2022); sağlık harcamalarının artışı dolayısıyla artan masraflar nedeniyle zorluklar yaşandığı (Lewin ve Stier, 2023) tespit edilmiştir. Yine yaşlılık, beraberinde daha düşük bir çalışma kapasitesi getirmektedir ve bu da yaşlıların yoksul olma ve yoksul kalma olasılığını artırmaktadır (UNFPA ve HelpAge International, 2012, s. 41).

Yaşlı yoksulluğunu etkileyen diğer bir neden biyolojik cinsiyet farklılıklarıdır. Birçok toplumda kadınların beklenen yaşam süresi erkeklere nazaran yüksektir. Bu yükseklik yoksulluk riskinin süregelenleşmesi açısından kadınlarda daha büyük bir risk barındırmaktadır. Örneğin Parvaei ve arkadaşlarının (Parvaei, Mazinani ve Zanjari, 2023) yaptığı çalışmada 36 OECD ülkesinde ve Palomaki ve arkadaşlarının (Palomaki, Riekhoff ve Kuitto, 2025) yaptığı çalışmada 29 Avrupa ülkesinde yaşlı kadınların yoksulluk düzeylerinin erkeklere kıyasla çok daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Kadınların eşlerinden daha uzun yaşamaları olasılığıyla birlikte yaşam boyu kazançlardaki cinsiyet farklılıkları nedeniyle kadınların daha düşük emekli aylığı almaları da önemli bir yoksulluk nedenidir (Rowold, Struffolino ve Fasang, 2024; Winkle, Riekhoff ve Turek, 2024).

Yaşlı Yoksulluğunun Sosyal Nedenleri

Yaşlı yoksulluğunun bir diğer kaynağı toplumsal sebeplerdir. Burada özellikle geniş aile yapılarından çekirdek aile yapılarına geçişten kaynaklanan toplumsal dönüşüm süreçleri ve toplumsal cinsiyet rollerinin önemli rolü bulunmaktadır. İlk olarak aile yapılarının dönüşümü bakımından Tai’nin (2008) yaptığı çalışmada çocuk ve yaşlı yoksulluğunun en önemli nedenlerinden birisi, hanede aktif nüfustan kimse olmaması olarak tespit edilmişken; Ghosh’un (2023) çalışmasında da benzer şekilde genç aile fertlerinden ayrılmanın yaşlı ebeveynlerin mali desteklerini azalttığı ölçüde yoksulluğa sebep olduğu bulgulanmıştır.

Boşanma veya eşin ölümü de yoksulluğun önemli bir nedenidir. Winkle ve arkadaşları (2024) Avrupa ülkelerinde yaptıkları çalışmada eşin ölmesiyle birlikte geride kalan eşin ekonomik refahının, ölüm tarihi itibarıyla ve hatta izleyen iki yıl boyunca da düşüş eğilimi gösterdiğini tespit etmiştir. Lewin ve Stier (2023) de çalışmalarında eşin erken yaşta ölümünün yaşlı erkekler için; eşin geç yaşta ölümüyse yaşlı kadınlar için yoksulluğu artırıcı birer neden olarak tespit etmiştir.

Yaşlılıkta yoksulluğun bir diğer sebebi, toplumsal cinsiyet rolleridir. Avrupa Parlamentosu raporunda belirtildiği gibi bakım sorumluluğu olan kadınlar ve yalnız yaşayan kadınlar, özellikle yaşlılıkta düşük emekli maaşları ve yüksek yoksulluk risklerine maruz kalmaktadır (European Parliament, 2016) ve bu durum kadınların yaşamları boyunca çeşitli ekonomik, sosyal ve kültürel alanda karşılaştıkları kümülatif eşitsizliklerin bir sonucudur (EIGE, 2015, s. 11; Frericks ve Maier, 2008). Almanya ve İtalya'nın kapsama alındığı Rowold ve arkadaşlarının çalışmasında (2024, s. 44-45) emekli aylıklarında cinsiyet açığının her iki ülkede de yaşam seyri boyunca babaların yaşam boyu bakım işine tam olarak katılmaması, bu açığın ana itici gücü olarak bulgulanmıştır. Benzer şekilde 13 Avrupa ülkesinde yaptığı çalışmada Möhring (2018), erkeklere veya anne olmayan kadınlara nazaran annelerin düşük emeklilik aylıklarının sebebinin yaşam boyu istihdamda daha az yıl ve daha düşük statülü işlerde bulunmalarının bir sonucu olduğunu tespit etmiştir.

Yine çok çocuklu anneler, az çocuklu annelere veya diğer medeni haldeki kadınlara kıyasla daha düşük emekli aylıklarına sahiptir. Diğer bir çalışmada da Kuitto ve arkadaşları (Kuitto, Salonen ve Helmdag, 2019) Finlandiya'da cinsiyete dayalı istihdam süreleri bakımından farklılık bulgulamamakla birlikte erken kariyer dönemlerinde erkeklerden %30 daha az kazandıklarını, yine aile izinlerini kadınların 13 kat daha fazla kullandıklarını tespit edilmiş olup kazançlar ve emekli aylıkları bakımından ömür boyu dezavantajlara neden olan cinsiyet eşitsizlikleri söz konusudur.

Yaşlı yoksulluğu üzerinde olumsuz etki yaratabilecek diğer bir toplumsal olgu yaş ayrımcılığıdır. Ayrımcı uygulamalar, günümüzde çalışma hayatında karşılaşılan sorunlardan birisi olarak özellikle yaş ayrımcılığı olarak görülebilmektedir. Yaş ayrımcılığı, yaşa bağlı olarak başkalarına veya kendine karşı oluşan stereotipleri (nasıl düşündüğümüzü), önyargıyı (nasıl hissettiğimizi) ve ayrımcılığı (nasıl davrandığımızı) ifade eden bir olgudur (World Health Organization, 2025). Yaş ayrımcılığının bir sonucu olarak da bazı yaşlılar, yoksulluklarını gerçekten tasarruf eksikliğinden, zayıf finansal planlamadan veya gelirlerini desteklemek için çalışmak istememekten kaynaklandığında, yoksul olmayı yaşlı olmanın beklenen ve normal bir parçası olarak kabul eder (Palmore, 1999, s. 105).

Yaşlı Yoksulluğunun Ekonomik Nedenleri

Tüm yaş gruplarında olduğu gibi yaşlı yoksulluğunun altında ekonomik sebepler de yatabilmektedir. Bu sebepler özellikle makro ölçekli dönemsel krizler olabileceği gibi insan onuruna yaraşır bir yaşam için şart olan konut problemleridir. Örneğin Gürcistan'da yapılan bir çalışmada Kovid-19 pandemisi döneminde yalnız yaşayan yaşlıların en önemli sorun alanı “finansal yetersizlik” olarak tespit edilmiş olup özellikle yaşlılar açısından ölümcül olan virüsten kaynaklı “hastalığa yakalanma korkusu”

finansal yetersizlik sorununun gerisinde kalmıştır (Kitiashvili ve Makharadze, 2021). Yine Kovid-19 dönemi İngiltere’inde emekli yoksulluğunu araştıran Cribb ve arkadaşları (Cribb, Henry ve Karjalainen, 2024) gelir yoksulluğu olmasa da bu yaşlıların maddi yoksunluk çektiklerini tespit etmiştir. Afrika ülkelerini araştıran Morsy ve arkadaşları da (Morsy, Balma ve Mukasa, 2020) pandemi öncesinde düzenli bir azalış gösteren mutlak yoksulluğun pandemiyle birlikte tekrar yükseldiğini bulgulamıştır.

Dönemsel etkilerin bir diğeri ekonomik krizler olup Brenes Camacho (2005) yaptığı kohort çalışmasında yalnızca yaş ve kohort etkilerinin değil, dönem etkisinin (ilgili kuşağın geçirdiği ekonomik krizin) yaşlı yoksulluğu üzerinde etkili olduğunu tespit etmiştir. Kuşağın geçirdiği ekonomik kriz, yaşlılık dönemlerinde de yoksullukla ilişkilidir.

Diğer bir çalışmada da Mac Innes (2022) göçmenlerin ve göçmenlerin geldiği ülkelerdeki ekonomik durumun İsveç’teki yaşlılık dönemleri açısından yoksulluğa etki ettiğini göstermektedir. Gelineen ülkedeki ekonomik durum dışında ileri yaşta göç etmek de yaşlı yoksulluğu açısından önemli bir değişkendir.

Öte yandan ekonomik sorunların bir diğeri barınma sorunundan kaynaklanmaktadır. 2000 yılından 2010’lu yıllara kadar geçen dönemde mutlak yoksulluğun azaltılmasında dünya çapında önemli ilerlemeler kaydedilmiş olsa da bu ilerlemelerin çoğu kentsel düzeyde kaydedilmiş; kırsal kesimde çok daha az ilerleme sağlanmıştır. 1990-2015 döneminde kırsal yoksulluk oranlarını yarıya indirmeyi amaçlayan Birleşmiş Milletlerin Milenyum Kalkınma Hedeflerine ulaşamamıştır (Morley, 2017, s. 2). Kırsalda ikamet eden yaşlılar, çoğunlukla düşük gelirli ve sosyal sigorta sistemi dışında kalan kimselerdir. Aynı zamanda bu yaşlılar, daha yüksek sosyal hizmet veya sağlık gereksinimlerine sahip olup şehir merkezlerinde sunulan bu kentsel hizmetlere ulaşamazlar (Çelik, 2020, s. 197-198). Konut politikalarını da içeren ve 17 ülkeyi kapsamına alan diğer bir çalışmada izafi (emsal) konut gelirleri ile yaşlı (emekli) yoksulluğu arasında ilişki kurulmuştur. Tüm üyelerinin 65 yaş ve üzerinde olduğu hanelerin ele alındığı bir çalışmada genel olarak izafi kira gelirinin yaşlı yoksulluğunu azaltmaya katkıda bulunduğu bulgulanmıştır (Marcinkiewicz ve Chybalski, 2023).

Yaşam Döngüsünde Yaşlı Yoksulluğunun Öncül Sebepleri: İşgücü Piyasasından Kaynaklanan Sorunlar

Yoksulluk, özellikle de yaşlılık dönemindeki yoksulluk yaşam döngüsünün önceki dönemlerinden gelen dezavantajlarla doğrudan ilişkilidir. Çünkü özellikle sosyal sigortalardan sağlanan aylıkların işgücü piyasasında bulunulan süreyle ve ödenen prim miktarıyla doğrudan ilişkisi bulunmaktadır. Dolayısıyla örneğin emekli olmuş bir yaşlı yoksulsa bunun temel sebeplerinden birisi, bu yaşlının işgücü piyasasında karşılaştığı sorunlar olabilir. Yaşlıların çalışma hayatlarında karşılaştıkları sorunlardan kaynaklı

yaşlılık döneminde onları güvence altına alan sosyal güvenlik şemsiyesinin dışına çıkılması ya da sağlanan güvencenin yetersizliği yoksulluğu pekiştirmektedir. Bu sebepler tam anlamıyla bireysel sorumlulukla açıklanamayacağı gibi hukuki, ekonomik, siyasi ve sistemsel sorunlardır. İşgücü piyasasından kaynaklanan sorunlardan ilki kayıt dışı ekonomi ve kayıt dışı istihdamın yüksek olmasıdır. Kayıt dışı çalışma durumu, kişinin sosyal güvenceden yararlanamamasına sebebiyet vermektedir. Böylelikle sosyal güvenlik yasalarının kapsamı dolayısıyla yaşlılık döneminde bireyler yoksulluğa sürüklenebileceklerdir. Kayıt dışılık kişinin sosyal güvenlik teşkilatına hiç bildirilmemesi, eksik gün veya eksik ücret bildirimi şeklinde ortaya çıkabilmektedir. Dethier'e (2007) göre özellikle gelişmekte olan ülkelerde parçalı işgücü piyasası, kayıt dışı istihdam gibi sorunlar gelirin yeniden dağıtımını (sigorta kapsamının dar olması, GSYİH'den sosyal harcamalara ayrılan payın düşük olması gibi unsurlarla birlikte) sınırlamaktadır.

Yaşlı yoksulluğu ile işgücü piyasasında ilişki kuran diğer bir neden, çalışma dönemlerinde de yoksul olmayla, yani çalışan yoksulluğu ile açıklanmaktadır. Birleşmiş Milletler (United Nations, 2007) raporuna göre çalışma yıllarında zaten yoksul olan kişiler için yoksulluk durumu genellikle devam etmektedir. Bu kişiler yaşlılıklarında da yoksul kalmaya devam edeceklerdir. Konuyla ilgili 27 Avrupa ülkesini kapsamına alan bir çalışmada yaşam boyu mali sıkıntının emeklilik geliri düzeyleriyle ilişkili olup olmadığını ve ne zaman ilişkili olduğunu ve mali sıkıntı ile emeklilik geliri arasındaki ilişkilerin cinsiyet ve refah rejimleri arasında farklılık gösterip göstermediği araştırılmıştır. Araştırmanın sonuçları, yaşam boyu mali sıkıntının yaşlılık gelir için her zaman olumsuz sonuçlar doğurmadığını da göstermektedir. Emeklilik gelirinin gençlikte (erkekler arasında) ve erken yetişkinlikte (kadınlar arasında) mali sıkıntıyla olumlu ilişkileri bulunmaktadır. Bu sonuçlar, kısa süreli mali sıkıntı dönemlerinin genellikle daha sonraki kariyer gelişimi ve emeklilik birikimine izin veren önemli yaşam boyu geçişlerle ilişkili olduğunu göstermektedir. Buna karşılık, kariyerin sonlarındaki mali sıkıntı, özellikle Kıta Avrupası ve Güney Avrupa ülkelerindeki erkekler arasında emeklilik geliriyle olumsuz ilişkilidir (Riekhoff, Kuitto, Möhring ve Palomaki, 2025). Bu durum da sosyal güvenlik (özellikle sosyal sigorta) sistemi ile işgücü piyasasının girift yapısı ile ilgilidir.

Çalışan yoksulluğu dışında, çalışma çağındaki gelir eşitsizlikleri de yaşlılık dönemindeki yoksulluk riskiyle ilişkili olabilir. Eşit işe eşit ücret verilmemesi, ücretlerde cinsiyet açığı gibi nedenler yaşlılık dönemlerinde yoksulluğa sebep olan nedenler olabilir. Gelişmiş 14 OECD ülkesini kapsayan boylamsal bir çalışmada da yaşam boyu çalışma çağındaki gelirlerdeki eşitsizlikler muhtemelen yaşlı yoksulluğuna ve emeklilerin gelirlerindeki eşitsizliğe neden olan en önemli faktör olarak bulgulanmıştır (Kuitto, Madia ve Podestà, 2023, s. 270).

Küreselleşme, değişen ve dönüşen teknoloji ile neoliberal ideoloji gibi nedenler, işgücü piyasasında da dönüşümler yaratmıştır. Bu bağlamda işgücü piyasalarında yaşanan dönüşümler, ekonomi politik ideolojinin değişmesiyle birlikte yaşlılıkta yoksulluğu artıran diğer bir neden olarak değerlendirilebilir. Konuyla ilgili Karadeniz’in (2011, s. 97) ampirik çalışmasında dört haftada 20 saat olarak kısmi süreli çalışan bir işçi örneğinden hareketle bu işçinin 654,5 ayda (54,54 yıl) tam yaşlılık aylığına hak kazanabileceği, kısmi yaşlılık aylığına hak kazanmak içinse 490,9 ay (40,91 yıl) çalışması gerektiği belirtilmiştir. Tam süreli çalışan bir işçi açısından bu süreler sırasıyla 240 ay (20 yıl) ve 180 aydır (15 yıl). Böyle bir çalışma biçimiyle işçinin yaşlılık aylığına hak kazanması sosyal güvenlik sisteminden de kaynaklanan kapsam sorunlarıyla birlikte çok zor gözükmektedir. Dolayısıyla bu çalışma biçimiyle hayatını sürdüren kişiler, yaşlılıkta aylık almamaları ihtimalinin yüksek olması dolayısıyla yoksulluğa maruz kalabileceklerdir.

Sonuç olarak günümüzdeki yaşlı yoksulluğunun nedenlerini çözümleyebilmek genellikle yaşlıların *geçmişteki çalışma koşullarını* (ücret, kazanç düzeyi, esnek çalışma biçimleri, sosyal güvenlik vb.) görmek önemlidir. Çünkü bu, yaşlılara dönük *sosyal güvenlik programlarının etkinliği* ile doğrudan ilgilidir. Geçmişte *kayıt dışı (sigortasız) çalışan kişilerin*, hukuken *sigortalı sayılmayan kişilerin*, *esnek çalışan kişilerin veya çalışan yoksulların* yaşlılık dönemlerinde sosyal korumadan büyük ölçüde yoksun kalması kaçınılmazdır.

Sosyal Güvenlik Sistemindeki Aksaklıkların Yaşlı Yoksulluğu Üzerindeki Etkileri

Yaşlılıkta yoksulluğun diğer bir sebebi sosyal güvenlik sisteminden kaynaklanan sorunlardır. Geleneksel bir sosyal risk olan yaşlılık riskiyle karşılaşan birey için de aile içi dayanışma mekanizmaları dışında sosyal sigorta, sosyal yardım ve özel sigortacılık gibi teknikler kamu ve/veya özel sektör kanalıyla yaşlılara gelir koruması sağlamaktadır. Gelir elde etme gücü gençlik dönemlerine göre azalmış olan yaşlılar için sosyal güvenliğin önemi oldukça fazladır. Bu bağlamda yaşlılıkta sosyal güvencesizlik özellikle gelişmekte olan ülkelerde yaşlı yoksulluğunun önemli bir nedenidir. Bu güvencesizliğin sebebi politik, ekonomik, hukuki ve bireysel itici unsurların bir sarmalından oluşabilir. Örneğin neoliberal politik gelişmeler, emeklilikte fayda düzeyini azaltmayı amaçlayabilir; ekonomik şartlar bireyi kayıt dışı çalışmaya zorlayabilir; yapılan iş hukuken sosyal güvence kapsamında bulunmayabilir veya bireyin sosyal güvenlik bilinci yetersiz olabilir.

Schwarz’a (2003, s. 8) göre gelişmekte olan ülkelerdeki çok sayıda yaşlının yaşlılık aylığına veya diğer başkaca kaynağa erişiminin olmaması dolayısıyla bu kişiler ya yoksuldur ya da büyük yoksulluk riski altındadır. Modernleşmenin eş zamanlı etkisi, aile bağlarının zayıflaması ve artan yaşlı sayısı birleşmesi, gelişmekte olan ülkelerde

yaşlıların sosyal güvenliği sorununun acilen ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Uygun bir yanıt bulmak, diğer nesillerle birlikte yaşayan yaşlıların yüksek oranda aynı evde yaşaması nedeniyle karmaşıktır. Birleşmiş Milletler raporuna (United Nations, 2007, s. xiv) göre de gelişmiş ülkelerin aksine emeklilik sistemlerinin sınırlı kapsamı olan ülkelerde, yaşlılık yoksulluğu ulusal ortalamaya paralel olma eğilimindedir. Rapordaki ifadeye uygun olarak Loumrhari (2024, s. 130) de Fas'taki yaşlı yoksulluğunun nedenini emeklilik kapsamının çok dar olması olarak ifade etmektedir. Bu nedenle birçok yaşlı, finansal destekten yoksun kalmakta ve bu da onları çalışmaya devam etmeye veya aile yardımına güvenmeye zorlamaktadır. Bu durum, yoksulluğun nesiller arası doğası nedeniyle daha da kötüleşir.

Öte yandan sosyal güvenlik yasalarının kapsamına girmeyen kişiler, çalışma hayatında aktif bir şekilde bulunsalar bile sosyal sigorta sisteminin dışında kaldıklarından yaşlılık dönemlerinde yoksullukla karşılaşabilecektir. Karadeniz ve Durusoy Öztepe'nin (2013) çalışmasından görüldüğü üzere Türkiye'de yaşlı yoksulluğu ve kanuni kapsam bakımından ele alınması gereken hususlardan birisi sosyal güvenlik sisteminin tüm nüfusu kapsamamasıdır. Burada özellikle belirtilen kesimler ücretsiz aile işçileri ile kayıt dışı çalışanlardır. Bu kapsamda ücretsiz aile işçileri ve kayıt dışı çalışanlar dışında vergiden muaf esnaf, masrafları düşüldükten sonra gelirleri asgari ücretin altında kalan esnaf ve sanatkarlar ve çiftçiler de bu kapsamda yoksulluk riski taşımaktadır.

Yaşlı yoksulluğunun kaynaklarından bir diğeri emekliliğe ayrılan yaşlıların düşük emekli aylıkları almasıdır. Yani sosyal sigorta sistemine sağlanan katkıya karşılık alınan faydanın düzeyi yoksulluğa sebep olabilir. Emeklilik hali; yaşlılar için gelir düşüşü, toplumsal statü kayıpları, ilişkilerin ve etkileşimlerin değişmesine sebep olmakta ve yaşlıları yoksulluğa itebilmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2014, s. 25). Düşük gelirli ve kesintiye uğramış kariyerleri olanlar (özellikle kadınlar ve tipik olmayan işçiler), daha düşük emeklilik gelirleri nedeniyle yaşlılıkta yoksulluk riskiyle karşı karşıyadırlar (European Parliament, 2016, s. 66).

Düşük emekli aylıklarının bir sebebi de erken emeklilik uygulamaları olabilir. MISSOC (2024) veri tabanındaki ülke uygulamaları incelendiğinde de emekliliğe erken ayrılmanın “tam aylığın” düşmesine sebep olduğu görülmektedir. Türkiye özelinde düşünüldüğünde de emeklilikte yaşa takılanlar (kamuoyundaki karşılığı ile EYT) gibi yaş şartsız emeklilik uygulamaları ile kısmi emeklilik uygulamaları, fertlerin sistemde daha kısa süreler kalmasıyla karakterize olduğu için düşük aylıklara ve dolayısıyla yoksulluk riskine açık politikalar olduğu düşünülebilir. Bu durum özellikle sosyal sigortalar sisteminde prim ve edim arasındaki dengeyle doğrudan ilişkilidir.

Sosyal güvenlik şemsiyesinin geleneksel anlamdaki son aşaması sayılan sosyal yardımların yaşlılar açısından *kapsamı ve yeterliliği* de diğer bir yoksulluk nedeni olabilir. Türkiye'de 2002-2010 arasındaki zaman diliminde gerçekleşen sosyal güvenlik

reformunun en düşük yaşlılık aylığı alan SSK’lıların yoksulluk sınırına yaklaşmaları konusunda oldukça olumsuz bir seyir izlediği; benzer konumdaki BAĞKUR’luların görece iyileştikleri ancak yoksulluk sınırına oldukça yakın oldukları; memurlar açısından ise SSK’lılar kadar olmasa da olumsuz bir seyir izlediği hesaplanmıştır (Karadeniz ve Durusoy Öztepe, 2013).

Yaşlı Yoksulluk Nedenlerinin Kesişimsel ve Kümülatif Doğası

Yaşlı yoksulluğunun nedenlerini tekil sebeplere dayandırarak tasniflemek oldukça zordur. Önceki başlıklarda ele alınan yoksulluk nedenleri, çoklu nedensellik halinde yoksulluğun şiddetini artırabilir, azaltabilir. Örneğin kadın istihdamını kurumsallaştırmış bir refah rejiminde kadınların işgücü piyasasındaki rolleri, diğer refah rejimlerine kıyasla yaşlılıkta kadın yoksulluğunu daha az etkileyebilirken toplumsal cinsiyet rollerinin daha güçlü hissedildiği bir refah rejiminde yaşlı kadınların daha yoksul olabileceği bir kesişim yaratabilir. Yine hem evrensel nitelikli hem de yüksek fayda düzeyi sağlayan bir sosyal güvenlik sisteminin kesişimselliği yaşlı yoksulluğunu azaltabilirken; tam tersi durumda yaşlı yoksulluğu artabilir. Konuyla ilgili sosyal güvenlik sistemi ve işgücü piyasasına dayanan sebeplerin ele alındığı bir çalışmada yaşlı yetişkinlerin gelir yoksulluğu; hedeflenen emeklilik sistemlerinin kapsamı, kamu transferlerine dayalı gelir kaynakları, işten elde edilen gelir kaynakları, zorunlu emeklilik katkı oranı ve net emeklilik ikame oranı ile anlamlı şekilde ilişkili bulunmuştur (Parvaei ve ark., 2023).

Yaşlı yoksulluk nedenlerinin kesişimsel doğasının yanında bu nedenler genellikle bir anda ortaya çıkan sorunlar değildir. Yaşam döngüsü içerisindeki birikimlerin bir sonucudur. Örneğin vergi veya sosyal sigorta primlerinden kaçınarak o an için daha yüksek gelir elde etmek amacıyla kısmen veya tamamen kayıt dışı çalışmayı tercih etmek kişisel nedenlerle yaşlılık dönemlerinde yoksulluk riskini artırabilecekken; işgücü piyasasına girişte, ücrette, terfide ve iş akdinin sonlandırılmasında cinsiyet, engel durumu, medeni hal ve yaş gibi çeşitli sebeplerle ayrımcılığa uğratılması da gelecekte bu fertlerin yaşlı yoksulluğu çekebileceğini göstermektedir. Yine benzer şekilde devletlerin mevzuatından (ve refah rejiminden) kaynaklanan sebeplerle bireylerin sosyal güvenlik sistemi dışında kalması, yaşlılık dönemlerinde yaşlı yoksulluğuna sebebiyet verecek sorunları içerebilecektir. Örneğin; 1999 ve 2008 yıllarında yapılan sosyal güvenlik reformlarının olası etkilerini inceleyen hipotetik çalışmalar (Yüksel Arabacı ve Alper, 2010; Okumuş ve Öztürk, 2020) Türkiye’deki reformlar sonucunda gelirin yeniden dağılım mekanizmalarından üst gelir dilimindekilerin alt gelir diliminde olanlardan daha yüksek oranda pay aldıklarını göstermektedir. Bu da yaşlılık döneminde varıl ile yoksul arasında gittikçe büyüyen bir gelir açığı yaratacaktır. Neoliberal emeklilik politikaları, özellikle geleceğin emeklileri açısından yaşlı yoksulluğunu artırabilecektir.

Yöntem

Bu çalışmada Türkiye’de 65 yaş ve üstü nüfusun görelî gelir yoksullukları incelenmektedir. Bulgularda yaşlı yoksulluğu ile karşılaştırma yapılan “genel yoksulluk” ifadesi ise nüfusun tamamını kapsayan görelî yoksulluk oranlarını tanımlamaktadır. Görelî yoksul kavramını, TÜİK (2023, s. 15) *toplumun genel düzeyine göre belli bir sınırın altında gelir veya harcamaya sahip olan birey veya hanehalkı* olarak tanımlamaktadır. Bu çalışmada refah ölçüsü olarak “gelir” seçilmiştir. Yoksulluğun merkezi boyutunu gelir oluşturmaktadır; çünkü piyasa temelli toplumlarda gelir, toplumsal hayata katılmanın ana kaynağıdır (Grages, Och ve Papenhagen, 2023, s. 41).

Çalışmada görelî gelir yoksulluğunun hesaplanmasında TÜİK’ten temin edilen 2006-2023 GYKA kesit mikro veri setleri kullanılmıştır. Veri setleri bir önceki takvim yılına ait bilgiler içerdiği için referans yılları 2005-2022 yıllarıdır. Öte yandan örnekleme yöntemi, tabakalı iki aşamalı, küme örnekleme olan GYKA mikro veri setlerinde en güncel nüfus projeksiyonları (TÜİK, 2023, s. 9) ile ağırlıklandırma yapılması sayesinde hem fert hem hane bakımından evren bilgisine ulaşılabilir. Örneğin 2023 yılı veri setlerinde ziyaret edilen hane sayısı 27 825 iken bunların 24 932’sine anket uygulanabilmiştir ve ağırlıklandırma değişkenleri ile fertler açısından genel nüfusta 84 000 663; yaşlı nüfusta 8 571 083 ferde ulaşılmıştır. Diğer yıllarda da ağırlıklandırma katsayısı kullanılarak evren düzeyinde sonuçlara ulaşılmıştır. Öte yandan kimi değişkenlerde (örneğin eğitim durumu) ve eski veri setlerinde (özellikle 2011 öncesi) bazı eksik veriler (missing) bulunsada bu veriler sonuçları etkilemeyecek düzeydedir. Veri setlerinde bazı değişkenlerde 18 yılın tamamını analiz etmeyi engelleyecek kısıtlar bulunmaktadır. Örneğin kır-kent yerleşim yeri değişkeni 2013; ilk işe başlama yılına ait değişken 2020 yılı veri setinden sonra GYKA’dan çıkarıldığı için bu yıllar itibarıyla sonuçlar bulunmamaktadır. Yine eğitim durumuna ilişkin değişkende değerler 2015 yılından sonra daha detaylandırıldığından 2015 yılı öncesi ile benzeştirmek için yeni değişken oluşturup verilerde birleştirmeler yapılmıştır.

TÜİK’ten temin edilen veriler; fert, fert kayıt ve hane setleri olmak üzere üç ayrı setten oluşmaktadır. Tüm yıllara ait bu veri setleri SPSS yazılımı aracılığıyla ayrı ayrı birleştirilmiştir (merge). Aşağıda belirtildiği şekliyle değişkenlere göre yoksulluk oranları hesaplandıktan sonra çıkan sonuçlar Office 365 Excel üzerinden birleştirmiş ve son aşamada grafikleştirilerek trend analizleri oluşturulmuştur.

Yoksulluğun hesaplanmasında sırasıyla tüm veri setlerine aşağıdaki dört aşama uygulanmıştır:

(i) OECD eşdeğerlik ölçeğinin hesaplanması

Eşdeğerlik ölçeği, gelir kaynaklarını paylaşan hane üyelerinin deneyimlediği varsayılan yaşam maliyeti düşüşünü orantılı terimlerle ifade etme girişimidir (Alcock,

1997, s. 103). Yoksulluğun tespitinde kullanılmak üzere TÜİK’in de referans aldığı OECD eş değerlik ölçeği bu çalışmada referans alınmıştır. Buna göre günümüzde gelir eşitsizliğinden bahsedildiğinde bireysel gelirler arasındaki farkların üzerinde durulduğu için; hesaplamada öncelikle hane gelirleri toplanmakta, ardından toplanan bu gelir bireylere çeşitli kriterlere göre dağıtılmaktadır. Ancak hane geliri, hanedeki fert sayısına eş olarak dağıtılmamaktadır. Çünkü hanedeki her fert farklı bir tüketim kalıbına sahiptir. Objektif bir ölçüm için de referans kişi (ya da *hane sorumlusu*) 1 katsayısı ile temsil edilirken, 14 yaş ve üzerindeki her fert 0,5; 14 yaşın altındaki tüm fertler ise 0,3 katsayısı ile temsil edilmektedir (TÜİK, 2023, s. 14). En basit düzeyde tek haneli dört fertli bir örneklemden bahsedilirse ve bu hane; hane sorumlusu, eşi, 16 ve 10 yaşlarındaki iki çocuk olmak üzere 4 kişiden oluşuyorsa eşdeğerlik ölçeği şu şekilde hesaplanacaktır:

$$Eş\ değerlik\ ölçeği = HSx1 + BFSx0,5 + BKSx0,3 = 2,3$$

HS: Hane sorumlusu, *BFS*: 14 yaşından büyük fert sayısı, *BKS*: 14 yaşından küçük fert sayısı

(ii) *Toplam yıllık kullanılabilir (net) hane gelirinin bulunması*

Aynı hanede hane sorumlusunun 20 bin TL, eşinin 5 bin TL, 16 yaşındaki çocuklarının 2 bin TL kazandıkları durumda toplam kullanılabilir net hane geliri, 27 bin TL’dir (Eğer Tablo 1’de yer alan vergi ödemesi gibi düzenli giderler olsaydı hane gelirinden düşülecekti).

Tablo 1
Kullanılabilir Hane Gelirinin Bileşenleri

Fert Gelirleri (A)
Net nakdi ücret, maaş, yevmiye geliri
Net ayni ücret, maaş, yevmiye geliri
Net nakdi müteşebbis geliri
Net ayni müteşebbis geliri
İşsizlik yardımlarının değeri (kıdem tazminatı dahil)
Emeklilik/yaşlılık/isteğe bağlı emeklilik gelirlerinin değeri
Emeklilik ikramiyesi
Dul ve yetim maaşlarının değeri (ölüm tazminatı dahil)
Ücretli hastalık izninden dolayı elde etmiş olduğu sosyal yardım niteliğindeki gelirin (rapor parası) değeri
Sakathık, gazilik, malülen emeklilik gelirlerinin değeri
Eğitim ile ilgili elde ettiği karşılıksız burs, bağış vb. gelirlerin değeri
Hane Gelirleri (B)
Oturulan konutun yıllık izafi kirası (mülkiyet şekli “ev sahibi” ve “diğer” olanlar için)
Hanedeki 15 yaşından küçük fertlerin elde ettiği gelirin toplam değeri
Alınan nakdi çocuk yardımlarının değeri
Alınan ayni çocuk yardımlarının değeri
Alınan konut yardımlarının (kira, vb.) değeri
Alınan diğer nakdi sosyal yardımların değeri

Alınan diğer aynı sosyal yardımların değeri
Başka bir kişi veya haneden düzenli alınan nakdi yardımların değeri (nafaka hariç)
Başka bir kişi veya haneden düzenli alınan aynı yardımların değeri
Alınan nafaka
Gayrimenkul (kira) geliri
Menkul kıymet geliri
Tarımsal bir faaliyet olarak kapsamayıp sadece hane tüketimine yönelik olarak üretilen bitkisel veya hayvansal ürünlerin piyasa fiyatı ile değeri
Cevapsız fert/fertler için impute edilmiş yıllık gelir
Hane Giderleri (C)
Haneden başka bir kişi veya haneye düzenli yapılan nakdi yardımların değeri (nafaka hariç)
Haneden başka bir kişi veya haneye düzenli yapılan aynı yardımların değeri
Verilen nafaka
Ödenen düzenli vergiler (emlak vergisi, motorlu taşıtlar vergisi ve düzenli ödenen varlık vergileri) (gelir vergisi hariç)
Ödenen isteğe bağlı emeklilik primi
Toplam Kullanılabilir Hane Geliri=A+B-C

Kaynak: GYKA mikro veri seti kılavuzundan (TÜİK, 2023) faydalanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

(iii) Eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert gelirinin bulunması

Toplam kullanılabilir hane geliri, hesaplanan ölçeğe bölünerek hanedeki kişi başı gelir (KBG) tespit edilmiştir. Buna göre:

$$KBG = \frac{\text{Toplam Hane Geliri}}{\text{OECD Eş Değer Fert Ölçeği}}$$

(iv) Yoksulluğun hesaplanması

Dört fertli hane örneğini Türkiye nüfusunda sonuçlar elde edebilmek adına ülke popülasyonunu içerecek şekilde KBG hesaplandıktan sonra bu gelirlerin ortanca değerine yoksulluk eşiği olarak kabul edilen %60 oranı uygulanarak yoksulluk sınırı bulunmuştur:

$$\text{Yoksulluk sınırı} = \text{Medyan KBG} \times \text{Yoksulluk eşiği} (\%60)$$

Bireyin geliri bu sınırın altındaysa birey yoksul, üstündeyse yoksul olmayan olarak değerlendirilmiştir.

Bulgular

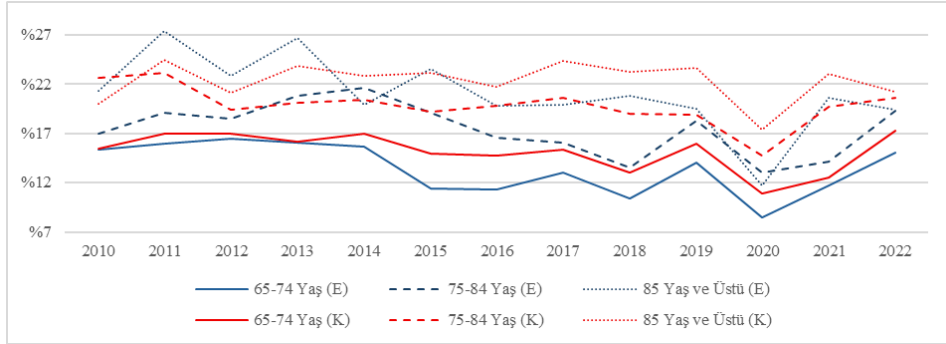
Bu çalışmada yaşlı yoksulluğun görünümü, GYKA mikro veri setlerinden ulaşılabilen demografik (yaş grubu, cinsiyet, yerleşim yeri, eğitim durumu, medeni hal, doğum kohortları, hane yapısı) ve sosyo-ekonomik (esas faaliyet durumu, iş arama durumu, esas işteki sigortalılık durumu, haftalık çalışma süresi, düzenli işe başlama yaşı, konut sahipliği ve ikamet edilen bölge) göstergelere ayrıştırılarak tespit edilmiştir. Bu

değişkenlerden en belirgin sonuçlar gösteren yaş grubu, cinsiyet, eğitim durumu, konut sahipliği, yerleşim yeri ve bölgesi, sigortalılık durumu ve düzenli işe başlama yaşı değişkenlerine ilişkin yoksulluk trendleri aktarılmıştır.

Cinsiyete ve Yaş Grubuna Göre Yaşlı Yoksulluğu

Yoksulluğun ölçülmesinde genellikle hane halkının geliri veya harcaması dikkate alınırken bireysel ve ailevi koşullardaki farklılıkların yoksulluğun etkisini ve kapsamını belirlemede çok önemli olduğu ve bunların dışlanması yerine merkezi bir özelliği olması gerektiği fikri yaygınlaşmaktadır. Bu durum özellikle cinsiyetle ilişkili farklılıklar için geçerlidir. Cinsiyet ve yoksulluk üzerine yapılan tartışmalarda bazen *yoksulluğun kadınlaşmasından* söz edilmiştir. Kavram, basitçe (i) yoksulluk seviyeleri arttıkça daha fazla kadının yoksulluk yaşama olasılığının artması gerçeğine atıfta bulunmak için kullanılabilir veya (ii) kadınlar için daha fazla yoksulluk riski ve dolayısıyla cinsiyetler arasındaki dengede bir değişiklik anlamına gelebilir veya (iii) aslında kadınların yaşadığı yoksulluk üzerine araştırma ve politikada daha fazla vurgu yapılması anlamına gelebilir (Alcock, 1997, s. 133-134). GYKA mikro veri setlerinden yapılan tespitlere göre Türkiye’de yaşlı nüfus içerisinde kadınların payı, her yılda erkeklere göre daha fazladır. Bu bağlamda yoksulluğun cinsiyet boyutuyla incelenmesi de önem arz etmektedir. Bununla birlikte yaş arttıkça gelir düzeyinin düşmesi ve zorunlu harcamaların artma riski de yaşlıları gruplar halinde ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

Cinsiyete ve yaş gruplarına göre yaşlı yoksulluğu incelendiğinde her iki cinsiyette de yaş grubu arttıkça genel olarak yoksulluğun da artış eğilimine girdiği görülmektedir. Her iki cinsiyette de tüm yıllarda en az yoksul olan yaş grubu, en genç yaşlı grubu olan 65-74 yaş grubudur. En yüksek yoksulluk oranı, 85 yaş ve üstünde olan erkeklerde 2011 yılında %27,40 olarak görülmüştür. Bu da ilgili yılda 85 yaş ve üzerinde olan nüfusun neredeyse her üç bireyinden birisinin yoksul olduğunu göstermektedir. En düşük yoksulluk oranı da 2020 yılında %8,5 ile 65-74 yaş aralığındaki erkeklerde gözlenmektedir. Kadınlar açısından bakıldığında ise en yüksek yoksulluk oranı yine 85 yaş ve üzeri nüfusta %24,50 ile erkeklerde olduğu gibi 2011 yılında gözlenmiş; en düşük yoksulluk oranları ise yine erkeklerdeki gibi 2020 yılında 65-74 yaş grubunda %10,9 olarak gözlenmiştir (Grafik 1).

Grafik 1*Cinsiyete ve Yaş Gruplarına Göre Yaşlı Yoksulluğunun Seyri*

Yoksulluk oranları arasındaki ortalama farklar (cinsiyet açığı) hesaplandığında kadınlar, 65-74 yaş grubunda 1,72; 75-84 yaş grubunda 2,39 ve 85 yaş ve üstü grupta 1,26 puan farkla erkek yaşlılardan daha yoksuldurlar. En yüksek cinsiyet açıkları ise erkekler açısından 85 yaş ve üstünde 2011 ve 2013 yıllarında %2,9 iken kadınlar açısından bu oranlar 75-84 yaş arasındakiler için 2010 ve 2021 yıllarındaki %5,6 puanlık açıklardır.

Her ne kadar kadınların yoksulluk oranları açık bir şekilde yüksek bulgulansa da 2020'deki gelişmeler her iki cinsiyette yoksulluğun açık bir şekilde düşüşünü yansıtmaktadır. Burada özellikle 5510 sayılı kanunda yaşlıların aylıklarına yönelik alım gücünü artırıcı düzenlemelerin (2018'den itibaren ek madde 18 ve 2019'dan itibaren de ek madde 19) etkisi söz konusu olabilir. Öte yandan her iki cinsiyette de 2020 yılında yaşanan keskin düşüşlerin Covid-19 dolayısıyla yaşanan yaşlı ölümleri ile ilgisi bulunabilir. Özellikle sağlık hizmetlerine erişemeyen, kırsalda yaşayan yoksul yaşlıların ölümü yoksulluğu azaltmış olabilir.

Özetle, yaşlı kadınlar, genellikle yaşlı erkeklerden daha yoksuldur. Kadınların erkeklerden daha yoksul olmasının sebebi, uzun yaşamaları dolayısıyla gelir kaybı riskine daha uzun süreler boyunca maruz kalmaları olabilir. Yine aktif dönemlerinde toplumsal cinsiyet rolleri dolayısıyla ücretsiz bakım görevleri üstlenmesi, emeğinin ücretli karşılığını alamaması; çalışma hayatından bu ve benzeri gerekçelerle hep veya çoğunlukla uzak kalması ve daha az güvenceli işlerde ev-eksensli çalışması dolayısıyla sosyal güvenceden mahrum kalma riskinin daha yüksek olması yoksulluğun daha derin olmasının gerekçeleri olabilir. Zira aktif dönemlerinde işgücü piyasasına yeterince katılamayan/katılmayan bireyler, Bismarkyen bir sosyal sigorta sisteminden de düşük aylık alabilecektir. Mikro ve makro sebepler, kadınlar açısından kümülatif bir dezavantaj birikiminin sonuçlarını yansıtmaktadır.

Beşeri Yatırım ve Yaşlı Yoksulluğu

Eğitim, beşeri sermayenin en önemli bileşenidir (Çalışkan ve Meçik, 2011, s. 16). Bu yatırım, bireye gelecek yaşamında daha yüksek gelir düzeyi sağlamak amacıyla da yapılabilmektedir. Böylelikle bireyin yaşlılık dönemlerinde yoksulluk düzeylerinin de düşük olması beklenebilir.

18 yıllık süreç içerisinde yaklaşık iki katına çıkan yaşlı nüfusun eğitim düzeyleri yüzdesel olarak iyileşmiştir. Okuryazar olmayan veya okuryazar olan ancak diploması olmayan yaşlıların sayısı artmış olsa da oransal olarak önemli ölçüde azalmıştır. Diploma sahiplerindeyse hem sayısal hem oransal artışlar gözlenmektedir. İlköğretim mezunu yaklaşık 15 puan, lise mezunu 3,4. Üniversite mezunu yaşlılar oransal olarak iki kattan fazla artmıştır. Öte yandan 2022’de en yüksek orana sahip olunan eğitim düzeyi, ilköğretim mezuniyetidir (Tablo 2).

Tablo 2

Yaşlıların Eğitim Durumlarına Göre Sıklık ve Yüzdeleri

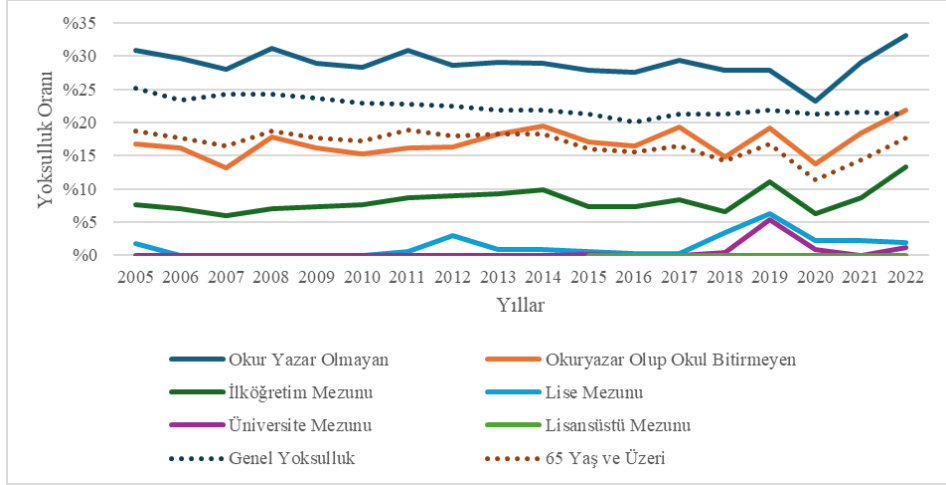
Eğitim Durumu	f		%		
	2005	2022	2005	2022	Fark
Okur Yazar Olmayan	1 860 754	2 163 613	43	25,2	-17,8
Okuryazar Olup Okul Bitirmeyen	729 334	1 030 282	16,8	12	-4,8
İlköğretim Mezunu	1 430 968	4 100 012	33	47,8	+14,8
Lise Mezunu	162 101	610 653	3,7	7,1	+3,4
Üniversite ve üstü Mezunu	132 840*	592 226	3,1*	6,9	+3,8
Lisansüstü Mezunu	*	47 219	*	0,6	-
Missing	14 592	27 076	0,3	0,3	-
Toplam	4 330 589	8 571 081	100	100	-

*2006-2015 mikro veri setlerindeki tanımlamalar dolayısıyla “Üniversite Mezunu” kategorisi lisansüstü mezunlarını da içermektedir.

Yoksulluk oranları ile eğitim durumu arasında negatif bir ilişki gözlenmektedir. Tüm yıllarda lise ve üstü eğitim düzeyine sahip yaşlıların sayısı diğerlerine göre oldukça az olmakla birlikte yoksulluk oranları sıfıra yakındır. Yalnızca 2019 yılında neredeyse tüm eğitim düzeylerinde yoksulluk oranlarında bir artış ve 2020 yılında tekrar bir azalış ve hemen ardından tekrar artış görülmektedir (Grafik 2).

Grafik 2

Yaşlıların Eğitim Durumlarına Göre Yoksulluk Oranları

Yaşlı yoksulluğu ve genel yoksulluk eğrileri ile eğitim durumlarına göre yoksulluk eğrileri karşılaştırıldığında okuryazar olmayan yaşlıların bu iki çizginin de üstünde olduğu; okuryazar olup diploması olmayan yaşlıların yoksulluk çizgisinin yaşlı yoksulluğu çizgisi etrafında, genel yoksulluk çizgisinin altında olduğu görülmektedir. Diğer eğitim durumundakiler ise yoksulluk oranları bakımından çok daha iyi bir konumda yer almaktadır (Grafik 2). Sonuç olarak eğitim durumu ile yoksulluk oranları ters yönde etkileşim içerisindedir.

Barınma Durumu ve Yaşlı Yoksulluğu

Konut kira değerleri, hanenin önemli harcama kalemlerinden birisini oluşturmaktadır. Gelir elde etme gücü ilerleyen yaşla birlikte düşen yaşlıların, konut kira harcaması söz konusu ise bu durumda yoksulluk riskleri de yüksek sayılabilir.

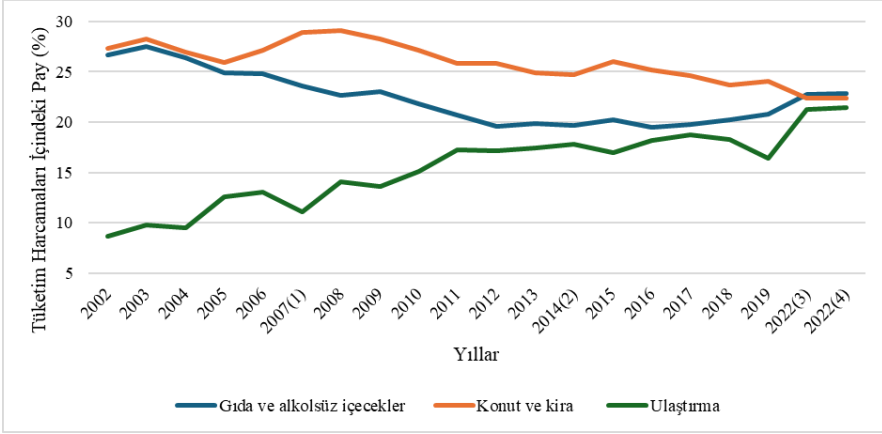
Konuya ilişkin TÜİK'in Hanehalkı Tüketim Harcaması İstatistiklerinde (2024b) Hanehalkı Tüketim Harcamasının Türlerine Göre Dağılımı (2002-2022) incelendiğinde 2022 yılı itibarıyla bulunan 14 ayrı tüketim harcaması¹ içerisinde 2002-2022 yılları verilerinin ortalamalarına göre en yüksek üç tüketim harcaması sırasıyla konut ve kira, gıda ve alkolsüz içecekler ile ulaştırma harcamalarıdır. Bu harcamalar 2002-2022 ortalamaları dikkate alındığında sırasıyla %25,9, %22,4 ve %15,4 paylara sahiptirler. Konut harcamalarına 20 yıllık süreçte bakıldığında harcamaların %21,4-%29,1 arasında

¹ Bunlar sırasıyla “Gıda ve alkolsüz içecekler”, “Alkollü içecekler, sigara ve tütün”, “Giyim ve ayakkabı”, “Konut ve kira”, “Mobilya, ev aletleri ve ev bakım hizmetleri”, “Sağlık”, “Ulaştırma”, “Haberleşme”, “Eğlence ve kültür”, “Eğitim hizmetleri”, “Lokanta ve oteller”, “Çeşitli mal ve hizmetler” ile 2022 yılı istatistiklerine eklenen “Sigorta ve finansal hizmetler” ve “Kişisel bakım, sosyal koruma ve çeşitli mal ve hizmetler”dir.

paya sahip olduğu görülmektedir. Bu da yapılan harcamaların beşte biri ile yaklaşık üçte biri arasında konuta pay ayrıldığını göstermektedir. Konut harcamaları 2022 yılına kadar tüm yıllarda en yüksek harcama türünü oluşturmaktadır (Grafik 3).

Grafik 3

En Çok Harcama Yapılan Üç Tüketim Malının Yıllara Göre Tüketim Harcamaları İçindeki Payları

Kaynak: Hanehalkı Tüketim Harcaması İstatistiklerinden (TÜİK, 2024b) faydalanılarak oluşturulmuştur. (1) Yeni nüfus projeksiyonları 2007 yılından itibaren kullanılmaktadır. (2) Örneklem tasarımı 2014 yılından itibaren yeni idari bölünüş temel alınmıştır. (3) ECOICOP sınıflaması kullanılmıştır. (4) COICOP 2018 sınıflaması kullanılmıştır.

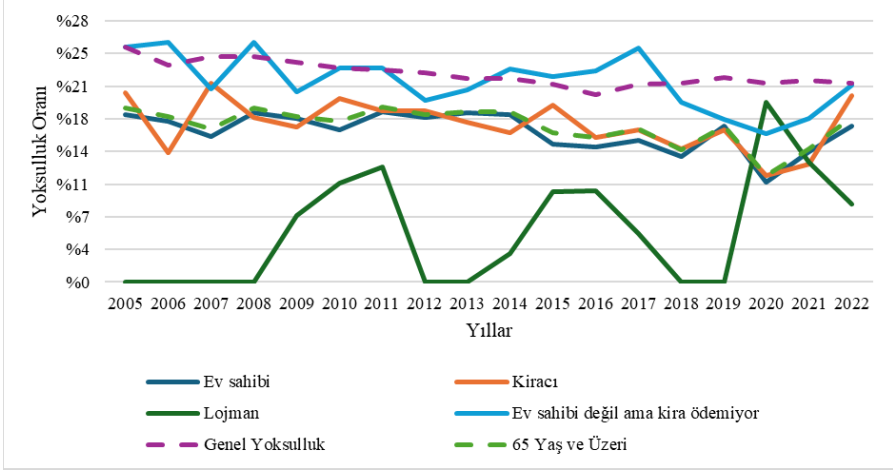
GYKA mikro veri setlerinde oturulan konutun sahibi olunması veya çeşitli gerekçelerle kira ödenmeden oturulması hallerinde konutun izafi kirası tespit edilerek haneye gelir olarak kaydedilmektedir. Dolayısıyla konuta başta kira olmak üzere yapılan harcamaların yüksekliğine bağlı olarak yoksulluk ilişkisine bakılabilir. Veri setlerinde yer alan “*oturulan konuttaki mülkiyet şekli*” değişkeni (i) Ev sahibi, (ii) Kiracı, (iii) Lojman ve (iv) Ev sahibi değil ama kira ödemiyor şeklinde kategorilere sahiptir. Son kategoride yer alan kimseler için “*babasının, akrabasının vb. evinde ikamet edip hiç bir şekilde ücret ödemedi oturanlar*” örnek verilebilir. Bu değişkende kira dışındaki konut tüketim harcamaları (fatura, tadilat, vb.) yer almamaktadır.

2022 yılında oturulan konutların mülkiyetleri incelendiğinde yaşlıların 6 633 493’ü (%77,4) kendi konutlarında, 980 941’i (%11,4) kiracı oldukları konutlarda, 950 945’inin (%11,1) ise kira ödemedikleri konutlarda oturduğu bulgulanmıştır. 5 703 (%0,1) yaşlı ise lojmanlarda ikamet etmektedir. Kısaca 2022 itibariyle her 10 yaşlıdan yaklaşık sekizi kendi evine sahipken birer tanesi ise kiracı veya başkasının evinde ücretsiz olarak ikamet etmektedir. Öte yandan 18 yıllık süreçte önceki yıllara nazaran konut sahibi olan yaşlıların oranında ufak dalgalanmalar haricinde hemen hemen tüm yıllarda oransal olarak bir azalış eğilimi söz konusudur. 2005 yılında yaşlıların %84,7’si kendi konutlarına sahipken 2022’ye kıyasla bu oran 7,3 puanlık azalışa denktir.

Kiracılarda 4,1 puan; kira ödemededen başkalarının konutlarında oturanlarda ise 3,1 puan artış şeklinde dağılmıştır.

Konut mülkiyeti yaşlılar açısından önemli bir harcama kaleminin azalmasını, hatta net gelirin artmasını sağlamaktadır. Bu durum da konut mülkiyetine bağlı olarak yaşlıların yoksulluğuna etki edebilir. Yine yaşam döngüsü perspektifinden bakıldığında bireyin kendisine miras kalmış ya da kendi çalışması ile satın almış olduğu konut, ailesinden kalan miras veya çalışmasının bir ödülü olarak yaşlılık döneminde kümülatif avantaj olarak yansıyabilecekken; ailesinden miras kalmayan, sosyal güvencesi olmayan işlerde kesikli veya kayıt dışı çalışan bir birey için yaşlılık döneminde konut sahibi olmamak bir dezavantaj birikiminin sonucu olabilecektir. Bu durumlar da yaşlılıkta yoksulluğun boyutunu artırabilecekte veya var olan yoksulluğu pekiştirebilecektir.

İkamet edilen konutun mülkiyet durumuna göre yoksulluk hakkındaki temel bulgular şunlardır: (i) Kendi konutu olmayıp kira ödemededen oturan yaşlılar, iki istisna yıl dışında tüm yıllarda diğer gruplara göre daha yoksuldurlar. Hatta 2017 yılında yoksulluk oranları arasındaki fark oldukça açılmış en yakındaki grup olan kiracılarla 9 puana yakın yoksulluk farkı oluşmuştur. Bu grubun yoksulluk oranları, genel nüfusun yoksulluk çizgisinin etrafında değişim göstermektedir. (ii) Ev sahibi olan yaşlıların yoksulluk oranı, genel yaşlı yoksulluğu çizgisiyle paralel bir eğilim göstermektedir. Konut sahibi yaşlı sayısının yüksek olması dolayısıyla bu sonuç evrene yakın olacağından beklendik bir eğilimdir. (iii) Kiracı olan yaşlılar ile ev sahibi olan yaşlılar karşılaştırıldığında genel olarak kiracıların daha yoksul oldukları; 2020 yılında bu iki grubun da yoksulluk oranlarının önemli ölçüde azaldığı; ardından artmaya başladığı görülmektedir. (iv) Lojmanlarda oturanlar 2020-2021 yılları dışında en düşük yoksulluk oranına sahip kesimdir ve yoksulluk oranları önemli dalgalanmalar göstermektedir (Grafik 4). Ancak lojmanda ikamet eden yaşlı sayısının azlığı bu oranların hareketine etki etmiş olabilir.

Grafik 4*Konut Mülkiyetine Göre Yaşlı Yoksulluğu Oranları (2005-2022)*

Sonuç itibariyle oturulan konutun mülkiyeti ile yoksulluk arasındaki ilişkiye bakıldığında ev sahibi olmayan ancak kira ödemedi başkalarının mülklerinde oturan yaşlıların oranının arttığı ve bu grubun en yoksul yaşlı kesimini oluşturduğu görülmektedir. Gelir yoksulluğuna sahip olan yaşlılar, yakınlarının mülklerinde kira ödemedi oturabilmektedir. Aile, akraba ve diğer sosyal ağların dayanışması yoluyla yaşlılara kira ödettirmeksizin kendi konutlarında oturma hakkı tanınması durumları söz konusu olabilir. Öte yandan bu grup dışında kalan yaşlıların yoksulluk oranları, hiçbir zaman genel yoksulluk çizgisini aşmamıştır.

İkamet Edilen Bölgeye (İBBS-1) ve Yerleşim Yerine (Kır-Kent) Göre Yaşlı Yoksulluğu

İktisadi anlamda daha gelişmiş bölgelerde yaşamak, çeşitli fırsatlar sunması bakımından yoksulluğu engelleyici rol üstlenebilir. Ancak aynı zamanda rekabetin de daha yüksek olması dolayısıyla bir dezavantaj da yaratabilir.

Bulgular, Türkiye’de yaşlı yoksulluğunun bölgelere göre farklılaştığını göstermektedir. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey 1’e (İBBS-1) göre yapılan analiz, 12 alt bölgede² yaşlı yoksulluğunun önemli bölgesel farklılıklara işaret etmektedir. En yoksul bölge yaşlı nüfus açısından da TRC bölgesidir. Bölgede 2022 yılında her 100 yaşlının 42’si gelir yoksuludur. Bu bölgeyi TRA ve TRB bölgeleri izlemektedir. Tüm yıllarda en düşük yaşlı yoksulluğu oranına sahip bölgeyse TR1 bölgesi olmuştur (Tablo 3). Tüm yıllarda ve bölgelerde yaşlı yoksulluğunun en yüksek

2 TR1-İstanbul, TR2-Batı Marmara, TR3-Ege, TR4-Doğu Marmara, TR5-Batı Anadolu, TR6-Akdeniz, TR7-Orta Anadolu, TR8-Batı Karadeniz, TR9-Doğu Karadeniz, TRA-Kuzeydoğu Anadolu, TRB-Ortadoğu Anadolu, TRC-Güneydoğu Anadolu.

görüldüğü bölge 2008 yılında TRC bölgesi (%61,20) iken en düşük görüldüğü bölgeyse 2007 yılında TR1 bölgesidir (%0,90).

Tablo 3

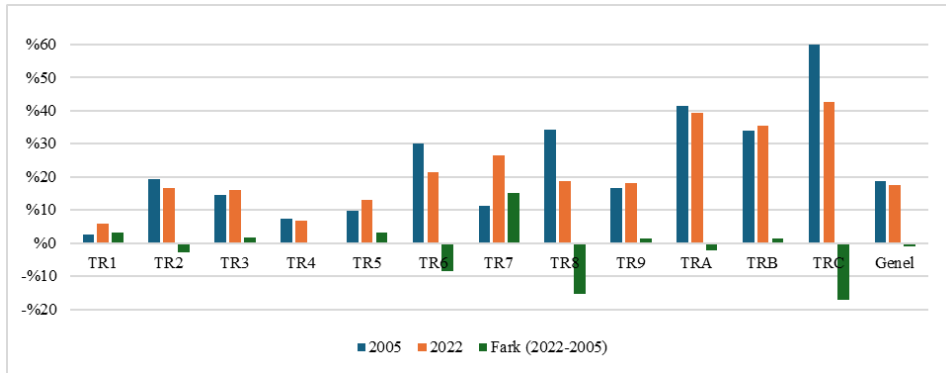
Yıllara Göre Bölgesel Yaşlı Yoksulluğu Oranları

Yıl	TR1	TR2	TR3	TR4	TR5	TR6	TR7	TR8	TR9	TRA	TRB	TRC	Genel
2005	2,6	19,3	14,4	7,2	9,7	29,9	11,2	34,1	16,7	41,5	33,9	59,9	18,7
2022	5,7	16,5	16,1	6,7	12,9	21,3	26,4	18,8	18,1	39,4	35,4	42,7	17,6
Ortalama (18 yıl)	3,9	17,3	13,0	8,0	9,7	23,2	18,2	18,0	13,5	33,2	34,2	49,6	16,8

Veri setlerinin başlangıç yılı olan 2005 ve son yılı olan 2022 yıllarına ait veriler karşılaştırıldığında yoksulluk oranlarının 18 yıldaki değişimi daha açık anlaşılmaktadır. Yaşlıların yoksulluk oranlarında bölgelerin yarısında artış yarısında ise azalış görülmektedir. TR8 ve TRC bölgelerinde önemli iyileşmeler gözlenirken TR7 bölgesinde önemli bir gerileme gözlenmektedir (Grafik 5).

Grafik 5

Yıllara Göre Yaşlı Yoksulluğunun Bölgesel Değişimi

Sonuç olarak ülkede yaşlı yoksulluğu bölgesel olarak farklılaşmaktadır. Güney Doğu ve Doğu Anadolu'ya gidildikçe yoksulluk oranlarının arttığı; ancak İstanbul, İzmir, Ankara gibi büyükşehirlerle doğru gidildikçe yoksulluk oranlarının azaldığı görülmektedir. Bu da gelişmişlik düzeyleri arasındaki farklılıkların, yaşlı yoksulluğuyla da ilişkili olabileceğini göstermektedir. Bölgesel farklılıklar, demografik diğer unsurlar kadar, hatta belki de daha fazla etkilidir. Kümülatif dezavantaj, bölgeler arasında da kendisini hissettirmektedir. Bölgesel avantajlar ve dezavantajlar, yaşlılıkta da yoksulluğu sürdürmektedir.

İkamet edilen bölge dışında ele alınması gereken diğer bir değişken yerleşim yeridir. Kentsel ve kırsal alanlarda gelir yoksulluğu farklılaşabilecektir. Bu bağlamda kentlerin çekici, kırsalın itici yanları ve tam tersi durumlar (örneğin büyük şehirlerde işsizlik, hayat pahalılığı, vb.) yoksulluğun görünümünü etkileyebilir.

8 yıla ait veri setlerine göre Türkiye’de yaşayan yaşlı nüfusun; kent yerleşimlerinden kır yerleşimlerine doğru kaydığı görülmektedir. Sekiz yılın tamamında kentlerde yaşayan yaşlı oranı daha yüksek olsa da 2005 yılında her 100 yaşlıdan 41’i kırdaki yaşarken; 2012’de bu sayı 48’e yükselmiştir (Tablo 4).

Tablo 4

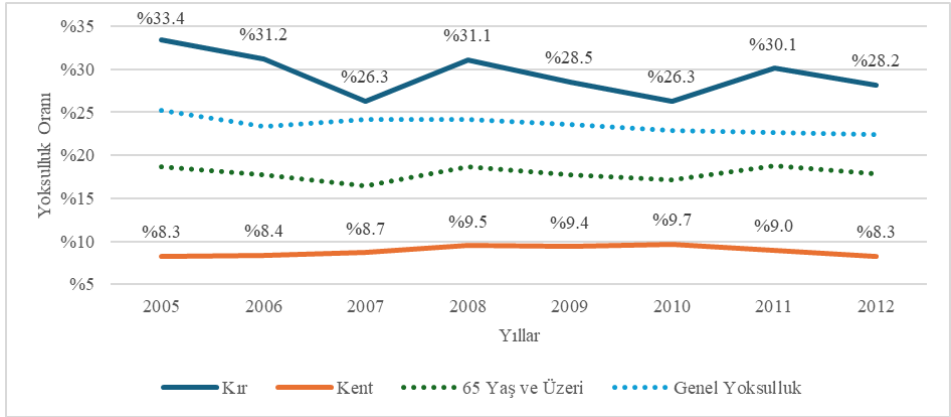
Kırdaki veya Kentte Yaşayan Yaşlıların Yüzdesi

Yerleşim Yeri	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Kır	41,20	41,00	43,90	42,50	43,60	45,30	46,10	48,00
Kent	58,80	59,00	56,10	57,50	56,40	54,70	53,90	52,00

Her ne kadar kent yerleşiminden kır yerleşimine doğru geçişler söz konusu olsa da yaşlıların yerleşim yerine göre yoksulluk oranları, kır yerleşimindekilerin aleyhine önemli düzeyde farklılıklar içermektedir. Buna göre tüm yıllarda kır yerleşimlerinde yaşayan yaşlılar, kentlerde yaşayan yaşlılara göre çok daha yoksuldur. Kırsalda yaşayan yaşlıların yoksulluk oranları, 65 yaş ve üzeri nüfusun yoksulluk oranlarından da oldukça fazladır (Grafik 6). Tüm yıllarda kırdaki yaşlı yoksulluğu oranı, kentteki yaşlı yoksulluğu oranının 3-4 katı kadar yüksektir.

Grafik 6

Kırdaki veya Kentte Yaşayan Yaşlıların Yoksulluk Oranı

Kentte yaşayan yaşlıların yoksulluk oranları, yatay bir eğilim göstermektedir; açıklık değeri (ranj) %1,40’tır. Kırsalda yaşayanlarda ise dengeli olmayan yoksulluk oranları söz olup açıklık değeri %7,10’dur. Kırsalda yoksulluk oranları her dönemde yüksek olsa da önemli oranlarda değişiklik göstermektedir.

Sonuç olarak 2005-2012 yıllarının tamamında kentte yaşayan yaşlı yoksullar, hem yaşlı yoksulluğu hem de genel yoksulluk çizgisinin çok altında oranlara sahipken; kırsalda yaşayanlar için durum tam tersidir.

Aktif Yaşlanmayı Kayıtdışı Çalışma Açısından Değerlendirme: Çalışan Yaşlıların Sigortalılık Durumuna Göre Yoksulluğu

Yaşlılık dönemi ferdin genellikle işgücü piyasasından çekildiği bir dönem olarak bilinmekle birlikte yaşlılar çeşitli olumlu veya olumsuz sebeplerle çalışmalarına devam edebilirler. Bu bağlamda istihdamda bulunan yaşlının sigortalı çalışıp çalışmama durumu yoksulluk ile ilişkilendirilebilir. Yaşam döngüsü içerisinde biriken eşitsizlik örüntüleri, 65 yaşını doldurmuş fertleri kayıt dışı çalışmaya itebilir. Sigortalılık, kişiyi çeşitli sosyal risklere karşı güvence altına almayı sağlasa da çalışan ve işvereni açısından prim ödeme külfeti doğurmaktadır. Dolayısıyla zaten birikmiş dezavantajları olan bir yaşam süren yaşlı, bu külfetten kaçınmak adına tamamen veya kısmen veya eksik gelir bildirimi ile işçi ve işveren ile bağımsız çalışanlar daha yüksek gelir elde etmek için kayıt dışı çalışmayı tercih edebilmektedir. Böylelikle kazancın boyutuna göre hem sigorta primi hem de gelir vergisi ödemekten kaçınılabilmektedir. Dolayısıyla yoksul olan bir yaşlı, eline daha fazla kazanç geçmesi için kayıt dışı olarak sosyal risklere açık bir şekilde çalışmayı tercih edebilir. Benzer şekilde Türk sosyal güvenlik sisteminde uygulanmakta olan sosyal güvenlik destek primi uygulamasının da emeklilikten sonra çalışma hayatına dönenler bakımından kayıt dışı çalışmayı tercih etmelerine sebep olması muhtemeldir.

Çalışmanın kayıtlılığı hakkında mikro veri setlerindeki dikotomik FI190 değişkeni, *“Ferdin esas işinden dolayı sosyal güvenlik kuruluşuna kayıtlılık durumu”* şeklinde tanımlanmaktadır. Çalışmanın en önemli bulgularından birisi çalışan yaşlıların çok yüksek oranlarda kayıt dışı çalışmasıdır. 18 yılın tamamına bakıldığında esas işinde kayıtlı çalışan sayısı, 40 282 ile 115 690 arasında iken; kayıt dışı çalışan yaşlı sayısı 533 673 ile 703 045 arasındadır. Kayıtlı çalışan yaşlı sayısının kayıt dışı çalışan yaşlı sayısına bölünmesi suretiyle hesaplanan oranlar, yaşlılıkta çok ciddi bir kayıt dışı istihdamın var olduğunu göstermektedir. Her 100 kayıt dışı çalışan yaşlıya karşılık, yıllara göre 8-17 kayıtlı çalışan yaşlıdan bahsedilmektedir. Kayıt dışı çalışma oranlarına bakıldığında farkın boyutu daha açık görülmektedir. 18 yılın tamamında çalışma yaşamına devam eden/dönen yaşlıların %85-%90'ı kayıt dışı çalışmaktadır. Kayıtlı istihdamın en yüksek olduğu 2015 yılında bile kayıtlılık oranı %15'te kalmıştır (Tablo 5).

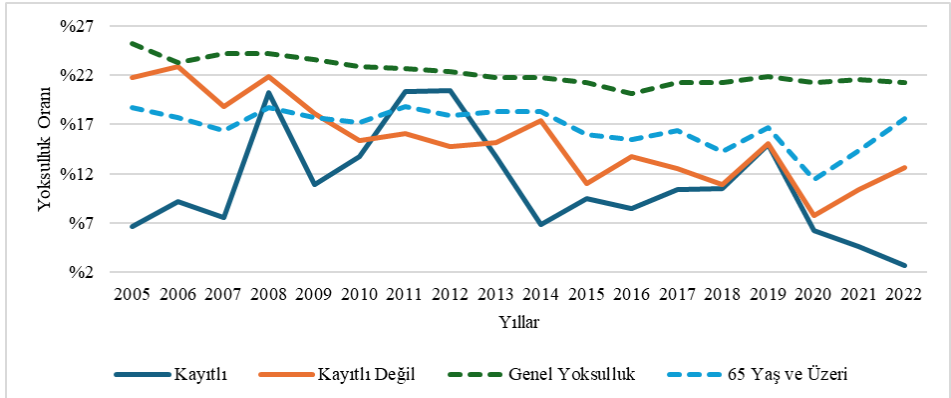
Tablo 5

Sigortalılık Durumlarına Göre Yaşlı Sayıları ve Kayıt Dışılık Oranları

	Yıl	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Sigortalılık Durumu	Kayıtlı (A)	40 282	56 386	49 168	56 134	51 589	60 121	63 952	58 380	77 484
	Kayıt dışı (B)	533 673	552 590	603 754	615 467	598 696	607 645	636 842	663 150	608 672
	Oran (A/B)	0,08	0,10	0,08	0,09	0,09	0,10	0,10	0,09	0,13
	Kayıt dışılık oranı	0,93	0,91	0,92	0,92	0,92	0,91	0,91	0,92	0,89
	Yıl	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Sigortalılık Durumu	Kayıtlı (A)	89 592	98 641	87 793	77 365	73 582	61 152	95 097	105 847	115 690
	Kayıt dışı (B)	621 496	564 498	599 634	644 225	703 045	640 704	640 218	686 504	685 929
	Oran (A/B)	0,14	0,17	0,15	0,12	0,10	0,10	0,15	0,15	0,17
	Kayıt dışılık oranı	0,87	0,85	0,87	0,89	0,91	0,91	0,87	0,87	0,86

Sigortalılık durumunun yaşlı yoksulluğu ile ilişkisi değerlendirildiğinde (i) 2011 ve 2012 yılları hariç olmak üzere tüm yıllarda küçük veya büyük oranlarda kayıt dışı çalışanların daha yoksul olduğu görülmektedir. (ii) Çalışma kayıtlı olsun veya olmasın 2013 yılından itibaren yoksulluk oranları, yaşlı yoksulluğu çizgisinin altındadır. (iii) 2018-2020 yılları arasında kayıtlılık durumunun yoksulluk seyrinde her iki grubun birbirine oldukça yakınlaştığı ve yaşlı yoksulluğu çizgisiyle paralel değiştiği görülmektedir. (iv) Pandemi dönemini takip eden 2021-2022 yıllarında ise kayıt dışı çalışanlar aleyhine yoksulluk oranı artmıştır. (v) Son olarak çalışan yaşlıların sigortalılıkları olsun veya olmasın bu yaşlılar, 18 yılın tamamında genel yoksulluk çizgisinin altında yoksulluğa sahiptir (Grafik 7).

Grafik 7

Sigortalılık Durumlarına Göre Yaşlı Yoksulluğu Oranları

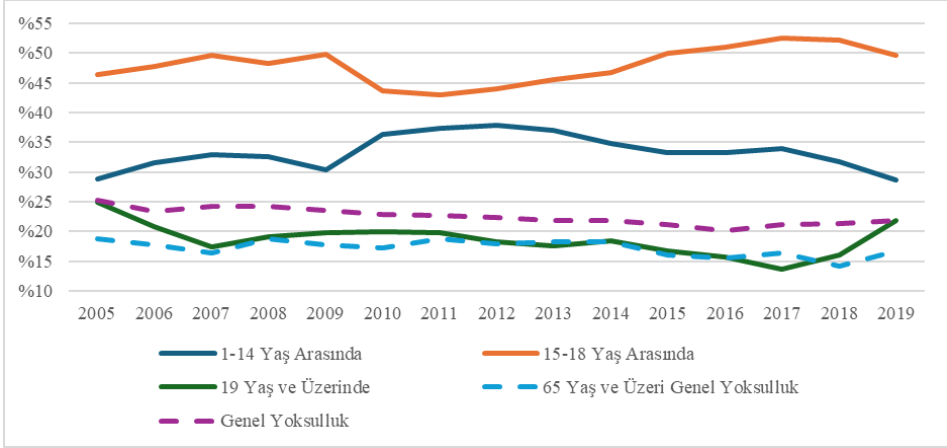
Yaşlıların kayıt dışı çalışmasının gerekçelerinden birisi yoksulluk olabileceği gibi, kayıt dışı çalışma daha yüksek bir gelir seviyesine sahip olunmasını da sağlamış olabilir. Çünkü kayıt dışı çalışanlar için 2005-2010 yılları; kayıtlı çalışanlar içinse 2008, 2011, 2012 yılları dışında yoksulluk oranlarının 65 yaş üstü yoksulluk çizgisinin altında olduğu görülmektedir. Kayıtlı veya kayıt dışı olsun, çalışmak yaşlı yoksulluğunu azaltmaktadır. Özellikle 2022 yılında kayıtlı çalışan yaşlı sayısının yoksulluk oranları oldukça düşüktür. Ancak her yaşlıyı çalışabilecek güce sahip olarak değerlendirmek doğru değildir. Gelir elde edebilme gücü ile yoksulluktan kurtulabilme mümkün olabilirken; fiziksel ve bilişsel olarak çalışmaya hazır olmayan yaşlıların böyle bir gücü bulunmamaktadır. Dolayısıyla özellikle kayıt dışı çalışma tercihinde yaşlıların net gelirlerini artırıp yoksulluklarını giderme amacı taşıdıkları düşünülebilir.

Kümülatif Avantaj ve Dezavantajlar: İşe Başlama Yaşına Göre Yaşlı Yoksulluğu

Bir ferдин eğitim hayatından erken yaşta ayrılıp genç yaşta işe başlaması, eğitim öğretime devam eden akranlarının aksine daha erken yaşta gelir getirici bir tercihte bulunduğunu veya bu yolu tercih etmek durumunda kaldığını gösterebilir. Genellikle düzenli bir işte çalışma ile eğitim öğretim hayatını birlikte yürütmek güçtür. Genç yaşta işe başlamanın temel itici unsuru gelir kazanma arzusu veya yoksulluk olabilirken beşeri yatırım amacıyla üniversite okumayı tercih okumaya yönelenler daha ileri yaşlarda çalışma hayatına dahil olabilirler.

Mikro veri setine göre *“Ferdin ilk düzenli işinde çalışmaya başladığı yaş”* değişkeninde, öğrencilik dönemindeki geçici mahiyetteki kısmi zamanlı çalışmalar dikkate alınmamaktadır. Ücretsiz aile işçiliği dahil, tam zamanlı veya kısmi zamanlı bağımlı ve/veya bağımsız çalışmaların tamamı bu değışkende dikkate alınmaktadır. İlgili değışken 1-14 yaş, 15-18 yaş ve 19 yaş ve üzeri yaş olarak yeniden kodlanarak ilgili yaş gruplarına göre yaşlı yoksulluk oranları analiz edilmiştir.

İlgili yıllarda çalışma yaşamına girmiş veya hala çalışma hayatında bulunan yaşlılardan 15-18 yaş arasında işe başlayanların yoksulluk oranları en yüksekken; 1-14 yaş arasında işe başlayan yaşlıların yoksulluk oranları, tüm yıllarda ikinci sıradadır. Öte yandan en az yoksul olan 19 yaş ve üzerinde işe başlayan gruptaki yoksulluk oranları 2018 ve 2019 yılında önemli bir artış göstermiştir. Bu gruptaki yoksulluk oranı, birkaç istisna yıl hariç olmak üzere genel yaşlı yoksulluğu ile paralel bir seyir izlemektedir. Ülke nüfusunun yoksulluk eğrisi ile karşılaştırıldığında erken yaşta işe başlayanların yoksulluk oranlarının çok yüksek olduğu gözlenmektedir. 15-18 yaş aralığında işe başlayanların yoksulluk oranları neredeyse tüm yıllarda genel yoksulluk oranlarının iki katıdır (Grafik 8).

Grafik 8*İlk Düzenli İşe Başlama Yaş Grubuna Göre Yaşlı Yoksulluk Oranlarının Seyri*

2019 yılı verilerine göre yaşlı nüfusun genel yoksulluk oranı %16,7 iken; çalışma hayatına 1-14 yaş arasında başlayan yaşlıların yoksulluk oranı %28,6; 15-18 yaş arasında başlayanların %49,6; 19 yaşından sonra başlayanların ise %21,8’dir. Sonuç olarak erken yaşta işgücü piyasasına girmiş olan bireyler, yaşlılık dönemlerinde yoksulluk çekmektedir.

Yoksulluk oranlarının erken yaşta işe başlayan yaşlılarda daha yüksek çıkması, yaşam döngüsü perspektifinden kümülatif dezavantajlarla ilişkisi muhtemeldir. 65 yaş ve üstü bireylerin araştırıldığı dikkate alındığında bu yoksulluk oranları, çocukken işe başlayan bireylerin çalışmaya muhtaç olduklarını, eğitime devam ederken veya daha kötüsü eğitimden uzaklaşarak çalışmak zorunda olduklarını göstermektedir. Muhtemelen çocukluklarında da ailelerinde var olan yoksulluğu miras alıp dezavantajlarını kırmaya çalışan bireyler, erken yaşta işe başlamışlardır. Ancak bu dezavantaj, yaşlılık döneminde de bireyleri takip etmiştir. Daha ileri yaşlarda çalışma hayatına atılan bir birey içinse tersi bir yorum yapılabilir. İş hayatına başlamak yerine muhtemelen eğitime ayrılan zamandan kaynaklı işe başlama yaşı geç olan bu fertlerin ailelerinin akranlarına kıyasla görece geçim sıkıntısı yaşamadıkları ve eğitime zaman ayırabilecek ekonomik gücü oldukları düşünülebilir. Bu fertler, beşeri yatırımlarını sağlayıp ardından işgücü piyasasına yüksek ücretlerle ve daha iyi işlerle girdikleri için piyasaya geç girmeleri, miras aldıkları avantajı ortadan kaldırmamış, aksine pekiştirmiş olabilir. Dolayısıyla yoksulluk oranları çok daha düşüktür.

Tartışma

Yaşlılık dönemi, bireyin fizyolojik ve bilişsel bakımdan en güçsüz olduğu dönemlerden birisidir. Diğer dönemlerinden farklı olarak genellikle bu güçsüzlüğü

her geçen yıl artış göstermektedir. Bu bağlamda yaşlanan bireylerin yaşlılık dönemlerinde sağlık ve gelir güvenliği gibi temel konularda kimi ihtiyaçları bulunmaktadır. Bu çalışmada gelir güvenliği hakkında elde edilen bulgular, yaşlı yoksulluğunun da kendi içinde bazı grupların daha kırılgan olduğu yönündedir. Bu kesişimsel alanlar, bazı yaşlıları daha yoksul hale getirmektedir. Buna göre kadınlar, kırsalda-gelişmekte olan bölgelerde yaşayanlar, düşük eğitim düzeyine sahip olanlar, daha ileri yaşlarda bulunanlar gelir yoksulluğu açısından daha kırılgan kesimlerdir. Cinsiyet, ileri yaş, yerleşim yeri, düşük eğitim düzeyi ile yaşlı yoksulluk oranları arasındaki ilişki literatürdeki çalışmalarla örtüşmektedir.

Başkasının konutunda kira ödemededen oturan yaşlıların barınma durumuna göre kendi konutunda veya kirada oturan yaşlılara kıyasla en yoksul yaşlı grubunu oluşturmasına ilişkin tespitler de kısmen Marcinkiewicz ve Chybalski'nin (2023) çalışması ile örtüşmektedir. Konut sahipliğinden kaynaklanan izafi kira değeri, bireyin yaşam koşullarının bir işareti olabilmektedir. Özellikle ekonominin kırılganlığının süregelen hale geldiği Türkiye'de barınma sorunu önemli bir yoksulluk işaretidir.

Yaşlılık ve iş bağlantısı kurulduğunda çalışmak, bu bireylerin yoksulluk oranlarını azaltmakla birlikte çalışma durumu büyük oranlarda kayıt dışı gerçekleşmektedir. Çalışanlar içinde de kayıt dışı çalışanlar görece daha yoksul olan yaşlılardır. Yoksulluk şiddeti arttıkça kayıt dışı çalışma tercih edilmektedir. Bu çalışma biçimi, hem yaşlı açısından hem de devlet açısından istihdamın artırılmasının istenmeyen bir yoldur. Tehlikelere karşı güvencesiz bir şekilde çalışmanın en itici unsurlarından birisi yoksulluktur. Benzer şekilde çocukluk dönemlerinde okumak yerine düzenli bir işe başlayan yaşlılar da daha geç yaşlarda işe başlayan akranlarına kıyasla daha yoksuldurlar. Çalışma konusuyla ilgili spesifik bir örnek olarak İspanya'da yapılan bir çalışmada bulgulandığı gibi yaşlılar için yoksulluk içinde yaşamak dilencililiğe dahi sebep olabilmektedir (Dobarrio-Sanz, ve ark. 2023). Çünkü fiziksel ve bilişsel kapasitesi duraklayan ve gerileyen fert bir destek alamadığı müddetçe gelir elde etme bakımından en kötü yolları tercih etmek zorunda kalabilir. Bu kayıtdışı olarak, düşük ücretlerle, insan onuruna yaraşmayacak işlerde çalışma şeklinde olabileceği gibi bu çalışması onu yoksulluktan kurtarmaya da yetmeyecektir.

Literatürde değinildiği gibi yoksulluğun görünümü, genellikle kesişimsellik ve kümülatif dezavantajlar sepetini içermektedir. Kimi dezavantajlar bir araya geldiğinde yoksulluğun şiddeti artmaktadır. Örneğin 2023 mikro veri setine göre yapılan hesaplamada tek kişilik hanelerde kirada yaşayan eşi ölmüş yaşlı kadınların yoksulluk oranı %20,8'dir. Normalde yaşlı yoksulluğu oranı %17,6; eşi vefat eden yaşlıların yoksulluk oranı %13,1; kiracı yaşlıların yoksulluk oranı %20; kadın yaşlıların yoksulluk oranı %18,6 iken bu değişkenlerin tamamının kesişiminde yer alan yaşlıların yoksulluk oranı hepsinin üstüne çıkıp %20,8'e ulaşmaktadır.

Bilişsel ve fiziksel olarak durağanlaşma ve/veya gerilemelerin yaşandığı dezavantajlı bir dönem olan yaşlılık döneminde yoksulluk, bireyin bu sosyal sorundan kendi imkanları ile kurtulmasını engellemektedir. Öte yandan toplumsal değişim ve dönüşümler (kadınların sosyoekonomik hayatta yer edinmeye başlayarak toplumsal rollerindeki değişimler, geleneksel aile yapısının çözülmesi, ailelerin küçülmesi, kentleşme, vb.) ve özel sektörün yetersizliği ve güvencesizliği; yaşlı bireyin korunmasında temel rolü, devletin üstlenmesini gerekli kılmaktadır. Devletin bu rolü üstlenmesinde ihtiyaç temelli olmayan, hak temelli olan sosyal güvenlik araçlarını etkin bir şekilde kullanması gerekmele birlikte bütüncül diğer politika araçlarının da kullanılması şarttır:

İlk olarak yaşamın yaşlılıktan önceki evrelerinde toplumsal cinsiyet rollerini yeniden üretmeyen bir iş ve sosyal güvenlik sisteminin inşası gerekmektedir. Çünkü kadınlar ev idaresinin dışında, özellikle çocuk ve yaşlı bakımı gibi durumlarda işgücü piyasasına orta-uzun vadeli aralar verebilmekte veya potansiyelin üzerinde bir emekle esnek çalışma modellerini deneyimleyebilmektedir. Bu durum, kişisel kazancın ilgili dönemler bakımından, ama daha önemlisi yaşam boyu gelirler bakımından düşmesine sebep olabilmektedir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet rollerini dengeleyen, iş-yaşam dengesini sağlayan düzenlemelere ihtiyaç bulunmaktadır. Örneğin çalışma hayatında ücretsiz veya düşük ücretlerle çocuk ve yaşlı bakım rollerinin kurumsal yönetiminde devlet öncü rol üstlenmelidir. Yine doğum veya evlat edinme gibi hallerde kadınlara sağlanan ücretli ve ücretsiz izin sürelerinin artırılmasıyla birlikte babalık izinlerinin de eş anlı olarak yükseltilmesi gerekmektedir. Yaşlı bakımında evde bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması amacıyla ilk olarak geçiş aşamasında vergiyle finanse edilen, ardından sigorta primi-vergi birlikteliği ile finanse edilen bir bakım sigortası modelinin kurulması şarttır. Çocuk ve yaşlı bakımında aile içi rollerin dengelenmesi, bakım sigortasının inşası gibi yollarla yaşam boyu gelirlerin artırılması ile yaşlılıkta kadın yoksulluğu azaltılabilir.

Öte yandan çocuk yaşta işe başlama ve yaşlılıkta çalışmanın kayıt dışılığa sebep olan unsurların tespit edilerek politikalar geliştirilmesi önem arz etmektedir. Çocuk yaşta işe başlayan yaşlıların yoksulluk oranlarının yüksekliği kümülatif dezavantajlar ile ilişkilendirilebilir. Yoksul bir ailede yaşama gözlerini açan bir çocuk, ilerleyen yıllarda da bu yoksulluğu ortadan kaldıramamaktadır. Bu bağlamda fırsat eşitsizliği sorununun giderilmesi gerekmektedir. Yoksul ailelere dönük yapılacak tespitler ile bu çocuklara özellikle beşeri yatırım bakımından (eğitim, teşvikler, vb.) destekler verilmesi ve çocuk yaşta çalışmalarının engellenmesi; gelecekteki kronik yoksulluk riskini ortadan kaldırmak için önemli adımlar olabilir.

Araştırma bulguları, yoksul yaşlıların konut sahibi olmadıklarını veya kirada oturmadıklarını, çoğunlukla ailelerinin veya çevrelerinin sağladığı konutlarda ücretsiz bir şekilde konakladıklarını göstermektedir. Yakın gelecekte bu enformel destek ağı, giderek yaşlanan bir ülkede devam ettirilemeyecek gibi gözükmektedir. Barınma, bir insan hakkı

olarak devlet desteği ile sağlanmalıdır. Toplu Konut İdaresince yapılan sosyal konut projeleri olumlu adımlar gibi gözükmekle birlikte peşinatların ve geri ödeme planlarının hali hazırda yoksul olan yaşlılar tarafından ödenmesi güçtür. Devlet tarafından veya desteğiyle yapılacak olan konutlar, ilgili fertler için yoksulluğu azaltabilecektir. Ancak böyle bir politika yürütülürken mekânsal segregasyon riski dikkate alınarak sosyal ve ekonomik yaşamdan uzaklaştırılmadan, yaşlı dostu konutlar ve yerleşimler yaratılmalıdır. Öte yandan yaşlı bakım ihtiyaçlarının artması dolayısıyla artırılması gereken evde bakım hizmetlerinin yürütülmesine de bu yerleşimler önemli kolaylıklar sağlayacaktır.

Yaşlı yoksulluğunda bölgesel farklılıklara ilişkin sonuçlar kapsamlı bir şekilde araştırılmalıdır. Bu araştırmanın yöntemi dolayısıyla gelir yoksulluğunun az gelişmiş bölgelerde yüksek olması beklenen bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Çünkü yaşam maliyetleri, yüksek gelir düzeyleri çoğunlukla büyük şehirlerde veya çevre şehirlerde gözlenmiştir. Bu durumda gelir yoksulu olarak tespit edilen bölgelerde başta tüketim olmak üzere diğer yaşam koşullarının karşılaştırılmasına ihtiyaç vardır. Örneğin en düşük yaşlı yoksulluk oranının olduğu İstanbul'da yüksek gelir düzeylerine yaşam maliyetlerini ekleyince yoksulluk daha yüksek çıkabilir. Bu bağlamda çok boyutlu yoksulluk yaklaşımlarından faydalanılarak yeni ölçümler yapılmalıdır. Sonuçlara göre politikalar geliştirilmelidir.

Son olarak bu çalışmanın bulgularında yer verilmesi de yaşlı yoksulluğunu önlemede en etkin araçlardan birisi sosyal güvenlik mekanizmasıdır. Türkiye'de yaşlıları gelir yoksulluğuna karşı koruyan en önemli iki araç sosyal sigortalar bakımından emekli aylıkları, sosyal yardımlar bakımından 65 yaş aylıklarıdır. Hem emekli hem de 65 yaş aylıkları oldukça düşük düzeylerde seyretmektedir. Özellikle 65 yaş aylıkları yoksulluğu gidermede hiçbir etkinliğe sahip değildir. 2025'in ikinci yarısında 4664 TL olan bu aylık, ancak var olan yoksulluğu sürdürebilir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author declares no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Grant Support: The author received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Kaynakça/References

- Alcock, P. (1997). *Understanding poverty*. J. Campling (Ed.), (2nd Ed.). London: Palgrave.
- Brenes Camacho, G. (2005). Left behind in the economic crisis: Poverty among the elderly in Costa Rica (Translation of Spanish version). The Third International Population Conference of the

- Central American Isthmus, 2003. *California Center for Population Research On-Line Conference Paper Series*, 36(10), CCPR-CP-003-05, <https://escholarship.org/uc/item/93p5q65p>
- Cribb, J., Henry, A. & Karjalainen, H. (2024). *How have pensioner incomes and poverty changed in recent years?* (IFS Report R327). Institute for Fiscal Studies. <https://ifs.org.uk/publications/how-have-pensioner-incomes-and-poverty-changed-recent-years>
- Cui, J., Yin, X. & Zhou, R. (2024). *Family endowments and multidimensional poverty among urban older adults living alone* [Preprint]. Research Square. <https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-4273183/v1>
- Çalışkan, Ş. ve Meçik, O. (2011). Sosyal ve beşeri sermayenin bireysel ekonomik getirisi üzerine uygulamalı bir analiz: “Eskişehir ili örneği”. *Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 7(2), 7–26.
- Çelik, K. (2020). Türkiye’de yaşlı yoksulluğu ve belirleyici dinamikler. S. Ayata (Ed.), *Türkiye’de yoksulluk ve eşitsizlik nedenler, süreçler, çözümler kitabı* içinde (s. 191–206). Ankara: SODAR.
- Dethier, J. (2007). *Social security: What can developing countries learn from developed countries?* 2020 Vision Focus Brief. Special Edition. International Food Policy Research Institute (IFPRI). <https://hdl.handle.net/10568/160107>
- Dobarrio-Sanz, I., Chica-Perez, A., Martínez-Linares, J. M., López-Entrambasaguas, O. M., Fernández-Sola, C. & Hernández-Padilla, J. M. (2023). Experiences of poverty amongst low-income older adults living in a high-income country: A qualitative study. *Journal of Advanced Nursing*, 79(11), 4304-4317. <https://doi.org/10.1111/jan.15750>
- EIGE. (2015). *Gender gap in pensions in the EU: Research note to the Latvian presidency*. European Institute for Gender Equality, Vilnius. https://eige.europa.eu/publications-resources/publications/gender-gap-pensions-eu-research-note-latvian-presidency?language_content_entity=en
- European Parliament. (2016). *The gender pension gap: Differences between mothers and women without children* (PE 571.363). European Union Directorate-General For Internal Policies: Policy Department C: Citizens’ Rights And Constitutional Affairs. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/571363/IPOL_STU\(2016\)571363_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/571363/IPOL_STU(2016)571363_EN.pdf)
- Frericks, P. R. H. & Maier, R. M. (2008). Pension norms and pension reforms in Europe - The effects on gender pension gaps. *Community, Work and Family*, 11(3), 253–271. <https://doi.org/10.1080/13668800802133651>
- Ghosh, D. (2023). Social support system and old age vulnerability: An investigation in India. *Studies in Microeconomics*, 1–23. <https://doi.org/10.1177/23210222231171495>
- Gong, J., Wang, G., Wang, Y. & Zhao, Y. (2022). Consumption and poverty of older Chinese: 2011-2020. *The Journal of the Economics of Ageing*, 23. <https://doi.org/10.1016/j.jeoa.2022.100410>
- Grages, C., Och, R. & Papenhagen, M. (2023). *Strategies for coping with old-age poverty: Evidence from life-course interviews in seven European welfare states* (EUROSHIP Working Paper No. 25). Oslo: Oslo Metropolitan University. <https://doi.org/10.6084/m9.figshare.22548619>
- Haron, S. A., Foh, F. H., Hamid, T. A., Abdullah, S. F. Z. & Tyng, C. Sen. (2022). Old-Age poverty in the ASEAN Member States: A scoping review of the literature. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, 12(12), 1941–1968. <http://dx.doi.org/10.6007/IJARBS/v12-i12/16005>
- Härtull, C. & Nygård, M. (2024). A problem of gendered injustice? Objective and subjective poverty among older women and men across European welfare regimes. *European Journal of Ageing*, 21(3), 1–13. <https://doi.org/10.1007/s10433-023-00796-5>

- Hick, R. (2009). *The social welfare pensions in Ireland: Pensioner poverty and gender* (Paper No. Geary WP/2/2009). UCD Geary Institute Discussion Paper Series. <https://www.ucd.ie/geary/static/publications/workingpapers/gearywp200902.pdf>
- Kalkınma Bakanlığı. (2014). *Onuncu kalkınma planı yaşlanma özel ihtisas komisyonu raporu (2014-2018)*. Ankara. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Onuncu-Kalkinma-Plani-Yaslanma-Ozel-Ihtisas-Komisyonu-Raporu.pdf>
- Karadeniz, O. (2011). Türkiye’de atipik çalışan kadınlar ve yaygın sosyal güvencesizlik. *Çalışma ve Toplum*, (2), 83–127.
- Karadeniz, O. (2021). Türkiye’de sosyal transferlerin kadın yoksulluğu üzerine etkisi. S. Güneş ve N. Durusoy Öztepe (Ed.), *Kadın ve yoksulluk: Nedenleri, görünüm biçimleri ve mücadele yöntemleri bağlamında bütüncül bir yaklaşım kitabı* içinde (s. 501-521). Ankara: Ekin Basım Yayın.
- Karadeniz, O. ve Durusoy Öztepe, N. (2013). Türkiye’de yaşlı yoksulluğu. *Çalışma ve Toplum*, (3), 77–102.
- Kidd, S. & Whitehouse, E. (2009). Pensions and old-age poverty. In R. Holzmann, D. A. Robalino & N. Takayama (Eds.), *Closing the coverage gap: The role of social pensions and other retirement income transfers* (pp. 41-56). Washington: The World Bank.
- Kitiashvili, A. & Makharadze, T. (2021). Financial and social challenges facing pensioners living alone below the poverty line during the Covid-19 period: The case of Georgia. *Problems Of Psychology In The 21st Century*, 15(2), 61–72. <https://doi.org/10.33225/ppc/21.15.61>
- Kuitto, K., Madia, J. E. & Podestà, F. (2023). Public pension generosity and old-age poverty in OECD countries. *Journal of Social Policy*, 52(2), 256–275. <https://doi.org/10.1017/S0047279421000544>
- Kuitto, K., Salonen, J. & Helmdag, J. (2019). Gender inequalities in early career trajectories and parental leaves : Evidence from a Nordic welfare state. *Social Sciences*, 8(253), 1–16. <https://doi.org/10.3390/socsci8090253>
- Lewin, A. C. & Stier, H. (2023). When marriage ends: Differences in affluence and poverty among older adults in Israel. *European Journal of Population*, 39(28), 1–20. <https://doi.org/10.1007/s10680-023-09676-1>
- Li, N. & He, M. (2024). Feminization of poverty: An analysis of multidimensional poverty among rural women in China. *Humanities and Social Sciences Communications*, 11. <https://doi.org/10.1057/s41599-024-03006-4>
- Long, G. T. & Pfau, W. D. (2008). *The vulnerability of the elderly households to poverty: Determinants and policy implications for Vietnam* (Working Paper No. 087). Vietnam Development Forum. <http://www.vdf.org.vn/workingpapers/vdfwp087>
- Loumrhari, G. (2024). Eradicating poverty among the elderly in Morocco: A simulation of a social pension policy. *International Journal of Trade and Management*, 1(3), 129–141. <https://doi.org/10.34874/PRSM.ijtm-vol1iss3.1360>
- Mac Innes, H. (2022). *Older people in Sweden - Age at migration, poverty and utilization of long-term care services* (Doctoral Dissertation, University of Gothenburg). Retrieved from: <https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/70605>
- Marcinkiewicz, E. & Chybalski, F. (2023). *The impact of imputed rent on old-aged poverty: The evidence for the Luxembourg Income Study* (Working Paper No. 857). LIS Working Paper Series.

- MISSOC. (2024, December 12). Your rights country by country. *Employment, Social Affairs and Inclusion (European Commission)*, EC, Retrived from: https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/policies-and-activities/moving-working-europe/eu-social-security-coordination/your-rights-country-country_en
- Mohd, S., Senadjki, A. & Latiff, A. R. A. (2024). Poverty and elderly’s health. In R. Baikady, J. Gal, V. Nadesan, S. S.M. & G. Jianguo (Eds.), *The routledge handbook of poverty in the global south* (pp. 159-181). New York: Routledge.
- Möhring, K. (2018). Is there a motherhood penalty in retirement income in Europe? The role of lifecourse and institutional characteristics. *Ageing & Society*, 38, 2560–2589. <https://doi.org/10.1017/S0144686X17000812>
- Morley, S. (2017). Changes in rural poverty in Perú 2004–2012. *Latin American Economic Review*, 26(1), 2–20. <https://doi.org/10.1007/s40503-016-0038-x>
- Morsy, H., Balma, L. & Mukasa, A. N. (2020). ‘Not a good time’: *Economic impact of COVID-19 in Africa* (Working Paper No. 338). African Development Bank Group, Abidjan, Côte d’Ivoire.
- Okumuş, B. ve Öztürk, M. (2020). Türkiye’de sosyal güvenlik sisteminde yaşlılık sigortasının yeniden gelir dağılımı açısından analizi. *Türkiye Mesleki ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (4), 61–82. <https://doi.org/10.46236/jovosst.785981>
- Palmore, E. B. (1999). *Ageism: Negative and positive* (2d Ed.). New York: Springer Publishing Company.
- Palomaki, L.-M., Riekhoff, A. J. & Kuitto, K. (2025). What it means to be poor: Dimensions of economic hardship among older people living in poverty across Europe, *Ageing and Society*, 45(5), 947–968. <https://doi.org/10.1017/S0144686X2300096X>
- Parvaei, S., Mazinani, A. A. T. & Zanjari, N. (2023). Poverty and social policy of aging: Investigating the determinants of income poverty among older adults in the organization for economic co-operation and development countries. *Iranian Rehabilitation Journal*, 21(2), 355–364. <http://dx.doi.org/10.32598/irj.21.2.1864.1>
- Riekhoff, A., Kuitto, K., Möhring, K. & Palomaki, L.-M. (2025). A long arm of adversity? Financial hardship during the life course and income in retirement, *European Societies*, 27(3), 545–579. https://doi.org/10.1162/euso_a_00007
- Roman, H. A. (2024). *A guide to universal social protection in the Arab region: Challenges and opportunities*. Social Protection Series. <https://www.arab-reform.net/publication/a-guide-to-universal-social-protection-in-the-arab-region-challenges-and-opportunities/>
- Rowold, C., Struffolino, E. & Fasang, A. E. (2024). Life-course-sensitive analysis of group inequalities: Combining sequence analysis with the Kitagawa–Oaxaca–Blinder Decomposition. *Sociological Methods and Research*, 54(2), 646–705. <https://doi.org/10.1177/00491241231224226>
- Schwarz, A. M. (2003). *Old age security and social pensions*. Washington: The World Bank. <https://microdata.worldbank.org/index.php/citations/1282>
- Sönmez, B. (2020). *Emekli aylıkları ve yaşlılara yönelik sosyal yardımların yoksulluk üzerindeki etkisi: Türkiye için ampirik bir çalışma*. (Yüksek Lisans Tezi). Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Tai, T. (2008). *Poverty gaps among age groups: Taiwan’s case in an international perspective* (Doctoral dissertation, University of California, Irvine). Available from ProQuest Dissertations and Theses. (UMI No. 3318424)

- TÜİK. (2023). *Gelir ve yaşam koşulları araştırması mikro veri seti (kesit) kılavuzu*. Ankara. 978-625-8368-71-0.
- TÜİK. (2024a). *Nüfus projeksiyonları 2023-2100: Senaryolara göre seçilmiş yaş grupları nüfusları*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Nufus-Projeksiyonlari-2023-2100-53699>
- TÜİK. (2024b). *Gelir, yaşam, tüketim ve yoksulluk istatistikleri: Hanehalkı tüketim harcaması istatistikleri: (Türkiye)*. <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Gelir,-Yasam,-Tuketim-ve-Yoksulluk-107>
- UNFPA & HelpAge International. (2012). *Ageing in the twenty-first century: A celebration and a challenge*. United Nations Population Fund (UNFPA) and HelpAge International. New York and London. <https://www.unfpa.org/publications/ageing-twenty-first-century>
- United Nations. (2007). *World economic and social survey 2007: Development in an ageing world* (ST/ESA/314). United Nations Department of Economic and Social Affairs, New York. https://www.un.org/en/development/desa/policy/wess/wess_archive/2007wess.pdf
- United Nations. (2019). *World population ageing 2019: Highlights* (ST/ESA/SER.A/430). United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division, New York. <https://digitallibrary.un.org/record/3846855?ln=en&v=pdf>
- United Nations. (2020). *Impact of the coronavirus disease (COVID-19) on the enjoyment of all human rights by older persons* (No. A/75/205). United Nations Secretary-General. <https://digitallibrary.un.org/record/3879146?ln=en&v=pdf>
- Winkle, Z. V., Riekhoff, A. J. & Turek, K. (2024). *The economic consequences of widowhood during retirement: A comparative study on survivor benefits* (No. DP 07/2024-024). NETSPAR Academic Series. https://www.netspar.nl/wp-content/uploads/P20240730_DP024_VanWinkle.pdf
- World Health Organization. (2025, 1 Eylül). *Ageing: Ageism*. <https://www.who.int/news-room/questions-and-answers/item/ageing-ageism>
- Yılmaz, F., Çelik, C. ve Numanoğlu Tekin, R. (2014). Investigating the effects of poverty on health and quality of life in poor people aged 65 and over in Etimesgut district, Ankara. *Türk Geriatri Dergisi*, 17(4), 397–403.
- Yüksel Arabacı, R. ve Alper, Y. (2010). Sosyal güvenlik reformunun yaşlılık aylıklarına etkisi. *Amme İdaresi*, 43(2), 101–117.
- Zaidi, A. (2010). *Poverty risks for older people in EU countries - An update* (Policy Brief 1/2010). Vienna: European Centre. <https://www.euro.centre.org/publications/detail/389>